ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI

BÖLGESEL VE KÜRESEL YÖNLERİYLE DOĞU AKDENİZ'DE GÜNCEL SORUNLAR VE İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞLARI

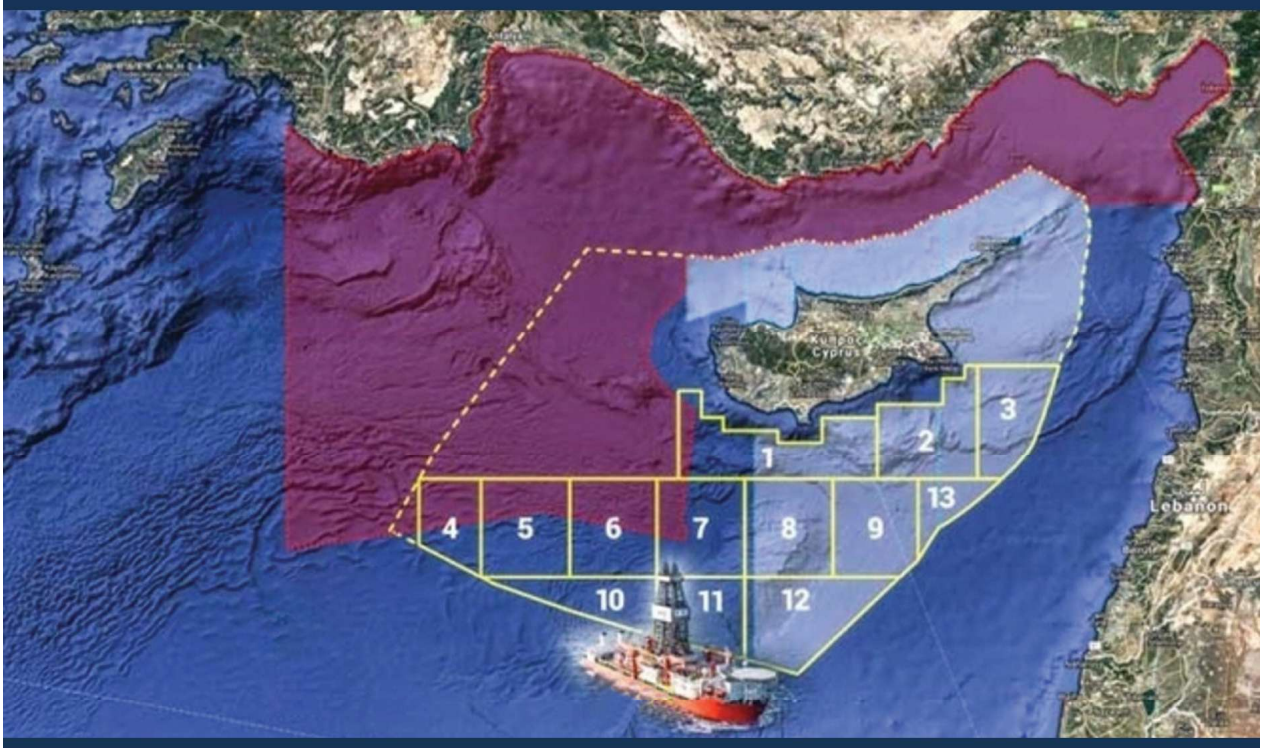

Editörler:
Prof. Dr. Neşe Özden - Prof. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgin
Prof. Dr. Sevtap Demirci - Prof. Dr. Mevlüt Çelebi
Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI
1983

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

BÖLGESEL VE KÜRESEL YÖNLERİYLE DOĞU AKDENİZ'DE GÜNCEL SORUNLAR VE İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞLARI

Editörler:
Prof. Dr. Neşe Özden
Prof. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgin
Prof. Dr. Sevtap Demirci
Prof. Dr. Mevlüt Çelebi
Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ
Ankara, 2025

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI, 620

BÖLGESEL VE KÜRESEL YÖNLERİYLE DOĞU AKDENİZ'DE GÜNCEL SORUNLAR VE İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞLARI

[Contemporary Challenges and Cooperation Initiatives in the Eastern Mediterranean from Regional and Global Perspectives]

İnceleyenler
Dilşen İNCE ERDOĞAN
Hakan UZUN
Ali SATAN

Çevrim içi, Ankara, 2025
ISBN: 978-975-17-6397-6

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Selman Ali Metin

Baskı Hazırlık
Erdal Basım Yayın Dağıtım
+90 (312) 398 05 30 Ankara

Atatürk Araştırma Merkezi
Genel Ağ: atam.gov.tr
E-Mağaza: emagaza-atam.ayk.gov.tr

5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na göre bu eserin bütün yayın tercüme ve iktibas hakları Atatürk Araştırma Merkezi'ne aittir.

TAKDİM

Anayasa'nın 134. maddesi gereğince 1983 yılında Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesinde kurulan Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı (ATAM), Mustafa Kemal Atatürk, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi bilimsel araştırmalarda bulunmaktadır. Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı kendisine mevzuatla verilen görev ve sorumluluklar doğrultusunda, başta Türkçe olmak üzere farklı dillerde monografik eserler ve seçkin indekslerde taranan ATAM Dergisi ile iki çevrim içi ansiklopediyi yayımlamakta, ulusal ve uluslararası sempozyumlar, kongreler, paneller, konferanslar, çalıştaylar düzenlemekte, bilimsel projelere ve öğrencilere destek vermekte, yurt içi ve yurt dışındaki kurum ve alanında yetkin araştırmacılar ile iş birliği yaparak bilimsel çalışmalar yürütmektedir. Bu çerçevede kuruluşundan bu yana sürdürdüğü bilimsel faaliyetlerle, geçmişi geleceğe bağlayan akademik bir köprü olma görevine devam ettirmektedir.

Türkiye Adalar Denizi ile birlikte Doğu Akdeniz'de en fazla sınırı olan ülkedir. Bu sebeple, Doğu Akdeniz coğrafyası Türkiye için çok önemlidir. Üç kıtanın deniz üzerinden birbirine geçiş bölgesi konumunda olması, Orta Doğu ve Doğu Afrika'ya olan yakınlığı ile de jeopolitik, ekonomik ve stratejik açıdan her zaman bu ehemmiyetini muhafaza edecektir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de hidrokarbon kaynakları, denizaltı doğal kaynaklarının zenginliği açısından fırsat ortaya koyan coğrafya, deniz yetki alanları gibi uluslararası hukuk açısından sorunlu olan alanlarda da iş birliği ve istikrar gerektiren meseleler ortaya çıkarmaktadır. Kıbrıs Adası'ndaki siyasi yapı ise diplomatik krizlere yol açabilecek bir alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda Atatürk Araştırma Merkezi hem Kıbrıs hem Doğu Akdeniz alanında tarihî gerçeklerin ortaya konması için çeşitli yayınlar yapıp sempozyumlar düzenlemektedir. "Genel Okuyucu Serisi" kapsamında yayımlanan 'Adalar Denizi-Doğu Akdeniz-Mavi Vatan' ve 'Dünden Yarına Kıbrıs: Kıbrıs Türklerinin Varoluş ve Devletleşme Mücadelesi' başlıklı eserler ile 'Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Sempozyumu' ve 'Doğu Akdeniz'in Geleceği ve Türkiye Sempozyumu' bildiri kitapları, bilimsel veriler ışığında durum tasviri yaparak sorunların çözümüne yönelik stratejiler ortaya koymaktadır.

"BÖLGESEL VE KÜRESEL YÖNLERİYLE DOĞU AKDENİZ'DE GÜNCEL SORUNLAR VE İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞLARI" başlıklı bu eser ise

konuyu farklı açılardan ele alan üç bölümden oluşmaktadır. Editöryel olarak hazırlanan kitapta, alanda çalışan önemli isimleri bir araya getirilerek Doğu Akdeniz'deki meselelere tarihsel, kavramsal ve kuramsal çerçeve sunulmuş, güncel sorunlar ile bu sorunlara yönelik gelecekte ortaya çıkabilecek iş birliği arayışları değerlendirilmiştir.

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı olarak, elinizdeki eserin Doğu Akdeniz'deki güncel sorunlar için sunduğu çözüm ve iş birliği önerilerinin tarih severler ve akademik camia için faydalı bir kaynak olmasını diler; eserin editörleri Prof. Dr. Neşe Özden, Prof. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgin, Prof. Dr. Sevtap Demirci, Prof. Dr. Mevlüt Çelebi ve Prof. Dr. Mehmet Hacısalihoğlu ile yazarlara, kitabın inceleyicilerine, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanı BE Prof. Dr. Derya Örs'e, kitabın yayına hazırlanmasında görevli Yüksek Kurum Uzmanı Aslı Akdoğanbulut İnsan'a ve idari personele teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Ahmet KILINÇ
Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı

İÇİNDEKİLER

TAKDİM III

I. BÖLÜM: TARİHSEL, KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Doğu Akdeniz'in Siyasi Coğrafyası: Kavram, Olay ve Olgular
Political Geography Of The Eastern Mediterranean: Concepts, Events And Phenomena
Ramazan ÖZEY, Ali Osman KOCALAR 1

Mussolını'nin Doğu Akdeniz Siyaseti ve Türkiye
Mussolini's Eastern Mediterranean Policy And Turkey
Mevlüt ÇELEBİ 31

Doğu Akdeniz'deki Küresel Rekabet Koşulları ve Yeni İş Birliği İmkânlarının "Birbirini Tamamlayan Uluslar" Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi
An Evaluation Of Global Competition Conditions And New Cooperation Opportunities In The Eastern Mediterranean According To The 'Complementary Nations' Approach
Betül KARAGÖZ YERDELEN, Doğacan BAŞARAN 65

Doğu Akdeniz ve Büyük Güçler Rekabeti (20. Yüzyılın Sonu, 21. Yüzyıl)
The Eastern Mediterranean and the Competition Among Great Powers (Late 20th Century and the 21st Century)
Kamer Kasım 85

Anthony Eden ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz Politikasında Dönüşüm: Mısır'dan Emperyal Geri Çekilme Stratejisi
Anthony Eden And The Transformation In England's East Mediterranean Policy: Imperial Withdrawal Strategy From Egypt
İrşat SARIALİOĞLU 113

Doğu Akdeniz'in Hidrokarbon Politiği
The Hydrocarbon Politics Of The Eastern Mediterranean
Sertaç Hami BAŞEREN-Abdullah PEKEL 141

1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakı
Turkish-British-French Treaty Of 1939
N. Selcen KORKMAZCAN 179

Doğu Akdeniz'de Soğuk Savaş'a Girerken İngiltere, Abd ve Türkiye
Turkey, Britain And The Usa In The Eastern Mediterranean In The Beginning Of The Cold War
Dilek BARLAS 203

II. BÖLÜM: DOĞU AKDENİZ'DE GÜNCEL SORUNLAR

Akdeniz'de Çevre ve Ekolojik Güvenlik
Environmental and Ecological Security in the Mediterranean Region
Senem ATVUR, İ. Utku CANTÜRK, Burcu TOPKAYA ŞENEREN 223

Doğu Akdeniz Deniz Ekosistemi ve Denizaltı Doğal Kaynakları
Eastern Mediterranean Marine Ecosystem And Submarine Natural Resources
Taçnur BAYGAR 251

Türkiye-Yunanistan İlişkilerinin Doğu Akdeniz'e Yansımaları ve Kıbrıs'ın Stratejik Önemi
The Reflections Of Turkey–Greece Relations On The Eastern Mediterranean And The Strategic Importance Of Cyprus
Mustafa KİBAROĞLU 283

Doğu Akdeniz'de Bölgesel İş Birliğini Zorlaştıran Faktörler
Factors Hindering Regional Cooperation in the Eastern Mediterranean
İlter TURAN 299

Türkiye'nin Bölgesel İstikrar Arayışları Çerçevesinde Akdeniz Paktı Kurma Çabaları
Turkey's Efforts to Establish a Mediterranean Pact within the Framework of its Pursuit of Regional Stability
Mustafa Sıtkı BİLGİN 321

Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları İhtilafı: Tarafların İddiaları ve Uluslararası Hukuk
The Dispute Of The Maritime Jurisdiction Areas In The Eastern Mediterrean: Claims Of The State Parties And International Law
Fatma TAŞDEMİR 339

Uluslararası Hukuk, Fır ve Türkiye'nin Hukuki Hakları
International Law, Fir And Turkey's Legal Rights
Emete GÖZÜGÜZELLİ 377

Doğu Akdeniz'de Türk-Yunan Rekabeti
Oldubitti ve Misilleme Stratejileri
Turkish-Greek Rivalry In The Eastern Mediterranean Fait Accompli And Tit-For-Tat Strategies
Fuat AKSU 431

Doğu Akdeniz'de Enerji Jeopolitiği ve Değişen Dinamikler
Energy Geopolitics And Changing Dynamics In The Eastern Mediterranean
Sohbet KARBUZ 483

III. BÖLÜM: GELECEĞE YÖNELİK İŞ BİRLİĞİ ARAYIŞLARI

Doğu Akdeniz Ülkelerinden Türkiye'ye Yönelik Kültür, Sağlık ve Eğitim Turizmi Talebi 517
Cultural, Health And Educational Tourism Demand From Eastern Mediterranean Countries To Türkiye
Seymur AĞAZADE 517

Rome And The Eastern Mediterranean Contributions For A Knowledge Of The Italian Perception
Roma ve Doğu Akdeniz: İtalyan Algısına Dair Bilgilere Katkı
Roberto MOTTA 535

DİZİN 563

DOĞU AKDENİZ'DE TÜRK-YUNAN REKABETİ OLDUBİTTİ VE MİSİLLEME STRATEJİLERİ

Fuat AKSU*

ÖZET

1923 Lozan Barış Antlaşması Türkiye'nin komşularıyla ilişkileri ve ülkesel sınırlarını belirleyen temel ahdi düzenlemedir. Türkiye ile Yunanistan arasında ülkesel egemenlik sınırları da bu antlaşmayla ve müzakerelerle belirlenmiştir. Bununla beraber deniz ülkesi sınırlarının belirlenmesi henüz bu ülkeler arasında müzakere edilmiş değildir. Lozan Barış Antlaşması ile Anadolu kıyılarına yakın ada ve adacıkların egemenlik devirleri gerçekleştirilmiş ancak deniz sınırlarının saptanması gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle iki ülke arasında antlaşmalarla devredilmemiş ada, adacık ve kayalıkların statüsünü düzenlemek gerekmektedir. Diğer yandan iki ülke arasında deniz yetki alanlarına ilişkin sınırlandırmaların da yapılması gerekmektedir. Bu sınırlandırmalar özellikle münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığına ilişkindir. Gerek Ege Denizi'nde gerekse Doğu Akdeniz'de taraflar arasında uzun soluklu bir rekabet (enduring rivalry)/tekrarlayan çatışma (protracted conflict) ilişkisi olduğu dikkate alınırsa "egemenlik" hak ve sınırları ile "egemen haklar"a ilişkin iddialar taraflar arasında hakkaniyete uygun bir çözümü güçleştirmektedir. Bu çalışmada taraflar arasında Doğu Akdeniz'de sürmekte olan rekabet ve tarafların izledikleri politikalar incelenecektir. Bu bağlamda Kıbrıs'ta süregelen egemenlik sorunu deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasının müzakere edilebilmesini güçleştirmektedir. Türkiye ve KKTC bu rekabette Yunanistan ve KRY'nin izlemekte olduğu oldubitti girişimlerini misilleme (kısasa kısas) stratejisi izleyerek dengelemeye çalışmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türk-Yunan Rekabeti, Tekrarlayan Çatışma, Oldubitti, Misilleme

---

* Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, faksu@yildiz.edu.tr.

TURKISH-GREEK RIVALRY IN THE EASTERN MEDITERRANEAN FAIT ACCOMPLI AND TIT-FOR-TAT STRATEGIES

ABSTRACT

The 1923 Lausanne Peace Treaty is the basic contractual arrangement that determines Turkey's relations with its neighbors and its territorial borders. The territorial boundaries of sovereignty between Turkey and Greece were also determined by this treaty and negotiations. However, the determination of maritime borders has not yet been negotiated between these countries. With the Lausanne Peace Treaty, the sovereignty of the islands and islets close to the Anatolian coasts were transferred, but the determination of the maritime borders was not realized. For this reason, it is necessary to regulate the status of islands, islets and reefs that have not been transferred by treaties between the two countries. On the other hand, it is necessary to make restrictions on maritime jurisdiction areas between the two countries. These limitations relate specifically to the exclusive economic zone and the continental shelf. Considering that there is a long-term enduring rivalry/protracted conflict relationship between the parties in both the Aegean Sea and the Eastern Mediterranean, the claims regarding the "sovereignty" rights and limits and "sovereign rights" are a fair and equitable agreement between the parties. complicates the solution. In this study, the ongoing competition between the parties in the Eastern Mediterranean and the policies followed by the parties will be examined. In this context, it will be emphasized that Turkey and the TRNC are trying to balance the fait accompli attempts by Greece and the Greek Cypriot Administration of Cyprus by means of retaliation (tit-for-tat), taking into account that the ongoing sovereignty problem in Cyprus makes it difficult to delimit maritime jurisdiction areas.

Key Words: Eastern Mediterranean, Turkish-Greek Rivalry, Protracted Conflict, Fait Accompli, Tit-for-tat

GİRİŞ

Günümüz Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkilerin kısa veya uzun tarihi bir mekân-iktidar ilişkisinin izlerini barındırmaktadır. Lacoste'un ifadesiyle "bir devletin çizili sınırlarla belirli yüzölçümü, komşu devletlerle jeopolitik güç ilişkilerinin bir sonucudur."[1] Tarih, mekân-iktidar (egemenlik kurma) ilişkisine bağlı olarak devletlerin siyasi sınırlarının değiştiğini göstermektedir. Kuşkusuz bunun istisnaları da vardır. Bununla birlikte özellikle modern devletlerin ortaya çıkışından sonra bu sınırlar da değişmiştir. Lacoste'un değindiği gibi bu değişiklik güç mücadelelerinin sonunda belli bir an ve dönem itibarıyla ortaya bir statü çıkartabilmiştir. Ancak devletlerin egemenlik sınırları konusundaki duyarlılıkları açısından sürekli bir güç mücadelesi uluslararası ilişkilere karakteristik özellikler vermiştir. Çıkarları ve güvenlikleri bakımından birbirlerini potansiyel tehdit kaynağı olarak algılayan devletler bazı durumlarda güçlerini birleştirerek hasım aktörü dengelemeye yönelmişlerdir ki bu da Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi kutuplu bir dünya düzeni ortaya çıkartmıştır. Hasım aktörler savaşın getirdiği yıkımın şiddeti arttığında bundan kaçınmak zorunda kaldıkları gibi askerî olmayan yöntemler ve araçlarla güç mücadelesine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Benzer şekilde Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkiler de uzun bir tarihsel arka planda mekân-iktidar mücadelesinin örneğini oluşturmaktadır. Nitekim Türklerin Anadolu, Balkanlar, Avrupa, Akdeniz ve Kuzey Afrika coğrafyasındaki fetih savaşları jeopolitik anlamda Batı'ya doğru bir genişleme olarak değerlendirilebilir. Feodal dönemin gerçekleri içerisinde fetihlerin toprak kazanma ve egemenlik yayma aracı olduğu bir dönemde Osmanlı Devleti de fetihlerle egemenlik sınırlarını genişletebilmiştir. Ancak imparatorlukların çözülmesi, ulusçuluk hareketlerinin ortaya çıkışı ile mekân-iktidar ilişkisinde de bir çözülme, çatışma yaşanmıştır. İsyanlar, milliyetçilik hareketleri uluslararası toplumda var olan diğer büyük aktörlerin açık/örtülü çabaları devletin egemenlik sınırlarını ve gücünü korumasını önlemiş, giderek var olan egemenlik sınırları daralmıştır. Osmanlı Devleti de bu gerçekle yüzleştiğinde bu kez jeopolitik anlamda genişlediği çevreden merkeze dönüş gerçekleşmiştir. Kurulan yeni devletler isyan, fetih ve işgalle elde ettikleri topraklarda iktidarlarını-egemenliklerini kurma çabasında başarılı olduklarında bu kez bu egemenliğin sınırlarını komşu devletlere kabul ettirme çabasına girişmişlerdir. Barış antlaşmalarıyla devletlerin egemenlikleri tanınmış ve sınırlar üzerinde

1 Yves Lacoste, **Büyük Oyunu Anlamak**, NTV Yayınları, İstanbul 2007, s. 10.

uzlaşılmıştır. Bu ahdi düzenlemeler 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılda modern ulus devlet sayısının önemli ölçüde artmasına yol açmıştır.

Türkiye ile Yunanistan arasında mekân (toprak) ve egemenlik paylaşımı en son, 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'yla gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşma bir anlamda Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nin topraklarına hâkim olma çabasının da sonunu ifade etmektedir. Megali İdea (Büyük Ülkü) olarak adlandırılan hedeflerde Elenlerin yaşadıkları toprakların birleşmesi ve büyük Yunanistan'ın kurulmasından söz edilirken Anadolu toprakları üzerinde bir mücadeleye girişileceği anlaşılmaktadır. Sevr Antlaşması ile kendilerine vaat edilen toprakları işgale girişen Yunanlılar Anadolu'da ağır bir yenilgiye uğramıştır. Sonrasındaysa dönemin yöneticilerinin Megali İdea'nın gerçekleştirilmesi mümkün olmayan bir düş olduğunu ve Anadolu'yu işgale girişmelerinin büyük bir hata olduğunu kabullenmeleri bu jeopolitik güç mücadelesinin sona erdiğini düşündürmüştür. 1930'da Yunanistan'la varılan anlaşmayla yerleşikler sorununun da çözülmüş olması iki ülkeyi pek çok konuda iş birliği yapmaya yöneltmiştir. Bu, aslında neredeyse 100 yıllık bir "hasımlık-düşmanlık"ta bir duraksama niteliğindedir. 1930'larda iki ülke arasında imzalanan anlaşmalar bir anlamda ortak bir düşmana karşı dayanışma arzusunun ürünüdür. Geçmişte yaşanmış acı hatıraların yıkıcı etkisini sürekli dillendirmek yerine barış ve iş birliğini önceleyen bir söylemle ortak gelecek kurgulanmaya çalışılmıştır. Ancak bu çabalar İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sekteye uğramıştır. Savaş sonrasında yeni bir dünya düzeni kurulmuş ve ulus devlet sınırları yeniden şekillenirken ideolojik anlamda da bir güç mücadelesini yansıtan sınırlar oluşmaya başlamıştır. Bu açıdan Türkiye ile Yunanistan arasındaki stratejik denge bozulmuş, jeopolitik güç mücadelesinin sonucunda oluşan ve bir anlamda uzlaşılan sınır düzeni de değişikliğe uğramıştır. Ulus devlet sınırlarının jeopolitik olarak Türkiye'nin aleyhine değiştiği İkinci Dünya Savaşı sonrasında geçmiş dönemin travmaları, "öteki"ne ilişkin olumsuz algılar yeniden hatırlanmaya ve ilişkileri etkilemeye başlamıştır. "Stratejik rakip"lik yeniden ilişkileri etkilemeyi sürdürmüştür.

Bu çalışmada geçmişin uzun ve günümüzün kısa tarihi içerisindeki Türkiye ile Yunanistan arasındaki güç mücadelesinin/rekabetin nasıl şekillendiği analiz edilecektir. Bu rekabet her iki ülkede de farklı argümanlarla dillendirilmiş olsa da rekabetin varlığı konusunda bir oydaşma söz konusudur. Taraflar hangi bakımdan birbirlerini rakip olarak görüyor ve rekabeti hangi araç ve yöntemlerle sürdürüyorlar? Rekabetin, barışçıl ilişkilerin ve iş birliğinin geliştirilmesini nasıl kısıtladığı ve tarafların dış politika stratejilerine nasıl yansımış olduğu irdelenecektir. Çünkü iki ülke arasındaki uyuşmazlıklar sadece

teknik olmaktan uzaktır. Çok katmanlı ve çok aktörlü bir uyuşmazlıklar toplamı söz konusudur. Yerel, bölgesel ve küresel ölçekte uyuşmazlıkların seyrini etkileyen aktörlerin varlığı söz konusudur. Dolayısıyla karşılıklı meydan okumada bu aktörlerin etkisi uyuşmazlıkların çözümünde çoğu kez olumsuz katkı yapmaktadır. Çalışmada iki ülke arasında Doğu Akdeniz'de var olan uyuşmazlık bağlamında tarafların izledikleri siyasa irdelenecektir.

1. UZUN SOLUKLU ÇATIŞMA, DIŞ POLİTİKA KRİZİ VE REKABET İLİŞKİSİ

Devletler arası ilişkilerde çok farklı konularda uyuşmazlıkların varlığı söz konusudur. Bu uyuşmazlıkların bazılarını çeşitli yöntemlerle (barışçıl, askerî olmayan, hukuki-siyasal yöntemlerden savaşa kadar bu yöntemler çeşitlilik gösterir) çözebilmek mümkün olurken bazı uyuşmazlıkların çözümü ise mümkün olmamaktadır. Bu durumda taraflar uyuşmazlıkları kendi savları doğrultusunda çözebilme mücadelesine girişirler; bu ise taraflar arasında çatışmaya neden olur. Çatışma sürecinin her zaman askerîleşmesi beklenmese de tarafların her türden güç ve yeteneğini kullandığı görülür. Çatışmanın yönetilemediği durumlarda ise tetikleyici bir durumsal değişiklik sonucunda çatışma krize evrilir. Bu durumda da kriz yönetiminin temel beklentisi doğrultusunda tarafların krizi savaşa dönüşmeden sonlandırmaları/sönümlendirmeleri beklenir. Çoğu kez krizleri savaşa tırmanmadan sönümlendirmek mümkün olsa da nadiren uyuşmazlık da beraberinde çözülür. Bununla beraber krizler savaşa varmadan sönümlendirilse de uyuşmazlık ve çatışma süreci olduğu gibi devam edebilir. Bu ise uzun soluklu (enduring)[2] ve tekrarlayan çatışmaları (protracted conflict)[3] ortaya çıkartmış olur. Böylesi durumlarda taraflar arasında

2 Literatürde devletler arasındaki bu türden ilişkileri rekabet, hasımlık, çatışma gibi farklı kavramlar üzerinden inceleyen çalışmalar söz konusudur. Örneğin Gary Goertz and Paul Diehl'e göre "Rekabet, genel olarak iki devlet arasında tekrarlanan, militarize edilmiş çatışmayı ifade eder: Rekabet, her iki tarafın da dış politikanın askerî araçlarını kullanarak meselelerle ilgilendiği bir ilişkidir. Bu tür askerî ilişkiler uzun sürerse, rekabet 'kalıcı' [enduring (uzun soluklu)] hale gelir." Ayrıntılar için bk. Gary Goertz and Paul Diehl, "(Enduring) Rivalries", Manus I. Midlarsky (ed), **Handbook of War Studies II**, University of Michigan Press, Ann Arbor 2000, p. 222-223.

3 Michael Brecher ise devletler arasındaki uzun soluklu çatışmalarda her zaman askerîleşmenin gerekmediğinden hareket ederek tekrarlayan çatışmanın (protracted conflict) üç gerekli koşulu olduğunu belirtir; buna göre "başlıca hasımlar arasında en az üç devletler arası kriz; karar vericilerin bir veya daha fazla temel değerine yönelik normalden daha yüksek bir tehdit, yanıt için sınırlı süre ve değer tehdidinin üstesinden gelinmeden önce askerî çatışmalara katılma olasılığının normalden daha yüksek olduğuna ilişkin algıları; ve asgari on yıllık süre" varsa

bir tür soğuk barış sağlanmış olsa da bu durum ilişkilerin geneline hâkim olan çatışma içerisinde geçici bir duraksama olarak kendini gösterir. İlerleyen bir zaman diliminde taraflar arasında aynı konuda veya bir başka konuda yeniden çatışmayı tırmandıracak bir gelişme ortaya çıkar. Özellikle var olma, ülke bütünlüğü, güvenlik ve yaşamsal çıkarları ilgilendiren konulardaki çatışmaların taraflar arasında askerîleşmeyi de içerecek şekilde tırmanması, hatta bunun sonucunda krize ya da savaşa dönüşmesi riski yüksektir. Bu bağlamda en genel haliyle aktörün kriz yönetimindeki başarısı, kriz yönetim sürecinde daha önce sahip olduğu avantajlarını yitirmemiş olması ve krizin bir sıcak savaşı tetiklememiş olmasıyla ölçülebilir.

Devletler arasında uyuşmazlıkların çözülememesi ve bu uyuşmazlıkların çatışma ve kriz üretmesi bu konuyu özgün bir araştırma alanına dönüştürmüştür. Neden bazı ülkeler arasında veya bölgelerde daha fazla çatışma ve kriz, hatta savaş ortaya çıkar? Bu çatışmaları nasıl tanımlamak ve tasnif etmek mümkündür? Bu ve benzeri sorularla ilgili olarak çatışma ve kriz analizi alanında ampirik ve analitik çok sayıda çalışma söz konusudur.[4] Türkiye ve Yunanistan arasındaki çatışma ve krizler de bu örnekler arasındadır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin son iki yüzyılının çatışma, kriz ve savaş ekseninde geliştiği dikkate alındığında söz konusu ülkeler arasında neden barışçıl bir ilişki kurulamıyor sorusunun yanıtlanması kapsamlı ve disiplinler arası bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada iki ülke arasında tekrarlayan bir çatışma-kriz ilişkisi olduğu savından hareketle ilişkiler ele alınacaktır.[5] Türkiye ile Yunanistan arasında zamana yayılan bir uyuşmaz-

---

tekrarlayan bir çatışmadan söz edilebilir. Michael Brecher, **The World of Protracted Conflicts**, Lexington, Maryland 2016, p. 7.

4 Bunlardan bazılarının çalışmalarına ve verilerine aşağıdaki bağlantılardan erişilebilir:
The International Crisis Behavior (ICB) Project, https://sites.duke.edu/icbdata/.
Correlates of War (COW) Project, https://correlatesofwar.org/.

5 Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin tekrarlayan çatışma (protracted conflict) kavramı üzerinden analizi için aşağıdaki çalışmalara bakılabilir:

Ayşe Küçük, **Türk Dış Politikası Açısından Tekrarlayan Çatışmalar: Algı, Söylem, Siyasa**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2020; Ayşe Küçük ve Fuat Aksu, "Türk Dış Politikasında Tekrarlayan Çatışmalar: Türk[iye]-Yunan[istan] ve Türk[iye]-Ermeni[stan] İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası X. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi-Diplomasi ve Savaşın Değişen Rolü- (8-10 Ekim 2018 Bursa/Türkiye)**, Tayyar Arı ve Kader Özlem (Eds.), Dora Yay., Bursa, 2018, s. 204-238.

Fuat Aksu, "Protracted Conflicts and Foreign Policy Crises in Turkish Foreign Policy", **New Concepts and New Conflicts in Global Security Issues**, R. Kutay Karaca and Fatma Zeynep Özkurt (Eds.), İstanbul Gelişim University Press, İstanbul 2017, s. 65-98.

lık-çatışma-kriz ilişkisi söz konusudur. Çatışma ve kriz incelemeleri konusunda daha önce gerçekleştirilen araştırmalarla oluşturulan veri tabanlarından da yararlanılarak Türkiye ile Yunanistan'ın doğrudan tarafı oldukları dış politika krizlerinin uzun soluklu, tekrarlayan çatışma örneklerinden biri olduğu görülmektedir. Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Araştırma Grubu'nun yapmış olduğu çalışmaya göre Cumhuriyet döneminde (1923-2016) Türkiye'nin doğrudan tarafı olduğu 36 dış politika krizinden 14'ü doğrudan ve/ya dolaylı olarak Yunanistan'la yaşanmıştır.[6] Buna Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olma süreci ve Cumhuriyet'e kadar geçen zaman dilimi de eklendiğinde çatışma ve krizlerin, savaşların sayısı daha da artmaktadır. Thompson'un sınıflandırmasıyla bu çatışma-kriz-savaş ilişkisi en hafif ifadesiyle hasım aktörler arasında stratejik bir rekabetin varlığını göstermektedir. Thompson, stratejik rakipleri üç ölçütle tarif etmektedir[7]; buna göre taraflar birbirlerini a) rakip, b) askerîleşme ihtimalini içeren açık ve/ya gizli bir tehdidin kaynağı, c) düşman olarak görmelidir. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka nokta ise aktörlerin bağımsız devlet olarak ele alınıyor oluşudur. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin dağılma süreci içerisinde çok sayıda başkaldırı/isyan göz önüne alınırsa bu isyanlar Osmanlı Devleti'nin iç çatışmaları (devlet içi çatışmalar) olarak görülmüştür. Bu isyanların sonunda isyancı tarafın ayrılması ve bağımsız bir devlet olarak tanınmasından sonra ise artık devletler arası bir çatışma, kriz ve savaş tasnifi söz konusudur. Yunanistan örneğinde de 1821'de başlayan ayaklanmalar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin bu topraklarda ortadan kalkmasıyla sonuçlanmıştır. Bağımsızlık mücadelesinin sonunda Yunanistan 1829-30'da bağımsız devlet olmuş ve Osmanlı Devleti de bunu kabul etmiştir. Bundan sonraki süreçte Yunan Krallığı ile Osmanlı Devleti egemen eşit iki ayrı varlık olarak uluslararası toplumun üyeleri olmuştur. Dolayısıyla bu tarihten sonraki evrede taraflar arasındaki ilişki bakımından bir "stratejik rekabet"ten söz etmek mümkündür. Bu rekabet sonucunda Yunanistan ile Osmanlı/Türkiye pek çok krizin yanı sıra savaş yaşamıştır. Bu anlamda Thompson'un "rakip" tanımlaması her iki ülke için geçerli bir tanımlamadır.

Bir rekabette aktörler her zaman eşit veya denk güç kapasitesine sahip değildir. Dolayısıyla rekabet de eşitler arası gerçekleşmeyebilir. Zayıf devlet

---

6 Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri Araştırma Grubunun çalışmaları için bk. https://tdpkrizleri.org.

7 William P. Thompson, "Identifying Rivals and Rivalries in World Politics", **International Studies Quarterly**, 45, 2001, p. 560.

ile güçlü devlet arasında bir rekabet olabileceği gibi görece eşit güçler arasında da bir rekabet ilişkisi olabilir. Genellikle zayıfla güçlü [veya küçükle büyük] bir devlet arasındaki rekabette zayıfın direncinin kısıtlı olması asimetrinin tersine çevrilmesini veya dengelenmesini gerektirir. Güçlü bir devlet zayıf bir devletle başlattığı bir rekabette avantajlarını/kapasitesini caydırma[8] veya zorlama[9] aracına dönüştürebilir. Bu durumda zayıf taraf ya güçlü devletle rekabetten vaz geçmiş olacak veya onu dengeleyebilecek bir başka güçlü aktörün müttefikliğini sağlamaya çalışacaktır.

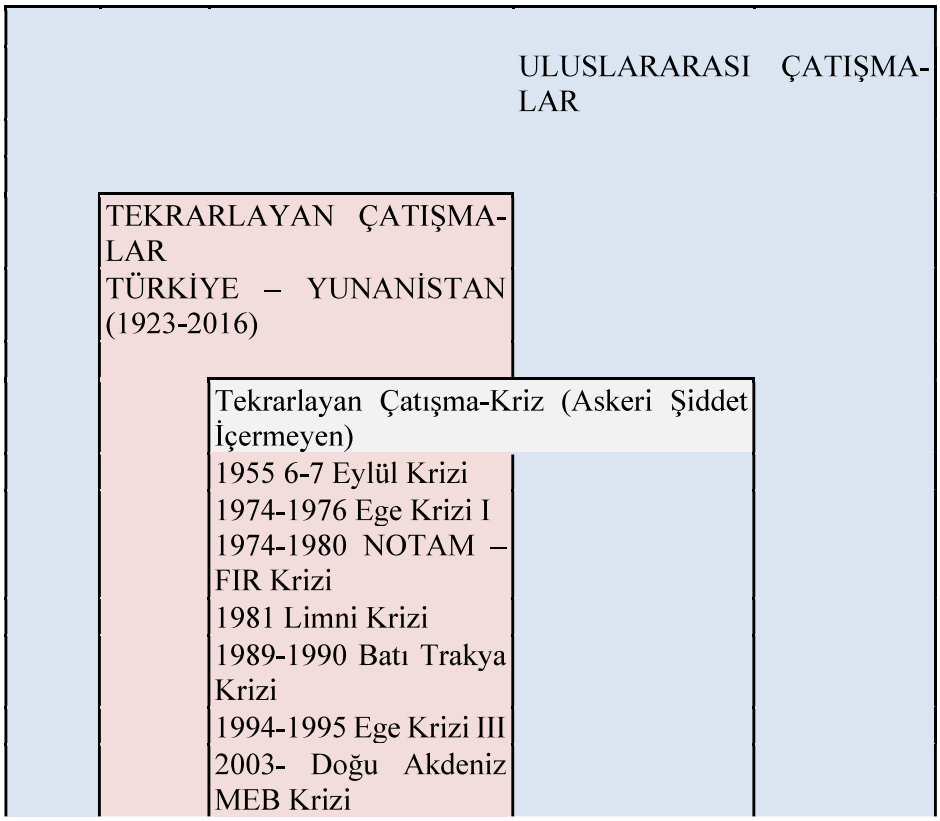

8 Caydırma (deterrence) stratejisinde bir devletin kendi çıkarlarını korumak üzere, rakibini belirli bir tür eyleme kalkışmaması için, bu hareketin maliyeti ve riskinin, getirmesi ümit edilen kazançtan daha büyük olacağını rakibe kabul ettirerek ikna etmesi amaçlanır. Caydırmada hasım aktör henüz ihlal veya oldubitti olarak kabul edilebilecek durumsal değişikliği gerçekleştirmemiştir.

9 Zorlama (compellence) stratejisinde hasım aktörün gerçekleştirdiği ihlal veya oldubittiyi durdurması ve geri adım atması istenir, aksi takdirde kuvvet kullanılacağı ifade edilir. Savunmacı veya saldırgan kuvvet kullanımı ayrımı dikkate alınmaz.

	Tekrarlayan Çatışma-Kriz (Kuvvet Kullanma Tehdidi İçeren)	
	1964 Kıbrıs Krizi I 1967 Kıbrıs Krizi II 1987 Ege Krizi II 1996 Kardak – Imia Krizi 1997 S-300 Füzeleri Krizi 1998 Suriye-Öcalan Krizi	
	Tekrarlayan Çatışma-Kriz (Sınırlı Savaş İçeren)	
	1974 Kıbrıs Krizi III	

Şekil 1. Türk-Yunan Dış Politika Krizlerinde Tekrarlayan Çatışmalar (1923-2016)

Kaynak: Michael Brecher, **International Political Earthquakes**, University of Michigan Press, 2008, p. 38'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda Yunanistan ve Bulgaristan'da baş gösteren milliyetçi-bağımsızlıkçı ayaklanmaları iç işi olarak değerlendirip bunları bastırmaya çalışması karşısında ayaklananlar dönemin büyük devletlerini kendilerini desteklemeleri için ikna etmeye çalışmış ve bağımsızlık da ancak bu büyük devletlerin Osmanlı Devleti'ni zorlaması-ikna etmesiyle mümkün olmuştur. İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletler Osmanlı Devleti karşısında Yunan ve diğer Balkan halklarının bağımsızlık mücadelesinin hamiliğini üstlenmişlerdir. Bu ilişkide de gözlendiği gibi hasmın bu niteliği kazanmasının seyri bile uluslararası ilişkilerde güç mücadelesinin sınırları içerisinde gerçekleşmektedir. Bağımsızlığını elde eden bir halk "devlet" olarak tanınmasından itibaren teknik anlamda rakip ve rekabetin potansiyel aktörü durumuna gelmektedir.

2. DOĞU AKDENİZ'DE TÜRK-YUNAN UYUŞMAZLIKLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Türkiye ile Yunanistan arasında pek çok uyuşmazlıktan söz edilebilir. Her iki devletin sınırları içerisinde kalan ve "azınlık" olarak kabul edilen in-

sanların varlığı, Kıbrıs adasının aidiyetine ilişkin çıkar ayrılıkları, Ege Denizi'nde egemenlik, egemen hak ve yetkileri ilgilendiren sınırlandırma uyuşmazlıkları bunlardan bazılarıdır. Türkiye için Yunanistan'ın potansiyel bir tehdit kaynağı olduğu düşüncesi ne denli popüler bir algı olsa da bu algının Yunanistan versiyonu da popülerdir. Bununla birlikte taraflar arasındaki uyuşmazlıklara kaynaklık eden konulara bakıldığında tarafların somut davranışlarının, eylemlerinin neler olduğu, bu eylemlerinin taraflar arasındaki antlaşmalarla kurulu dengeyi nasıl etkilemekte oluşu önem kazanmaktadır. Daha önceki araştırmalarımızda da ifade edildiği gibi[10] Türkiye ile Yunanistan arasındaki stratejik denge Lozan Barış Antlaşması'nda kurulmuştur.[11] Bu antlaşmanın iki ülkenin ulusal egemenlik sınırlarını hukuksal-siyasal olarak belirlemiş olması bugünkü uyuşmazlıklarda bir zemin oluştursa da güncel istemleri gidermeye yetmemektedir. Tarafların yeni istemleri barışçıl çözüm yöntemleriyle çözülemediğinde ise meşruiyeti tartışmalı başka araç ve yöntemlere başvurulabilmektedir.

Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki "rekabet"te[12] Lozan'da kurulan dengenin sürdürülmesi, Türkiye için bir var oluş ve yaşamsal

---

10 Bunlardan bazıları için bk. Fuat Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, SAEMK Yay., Ankara 2001; Fuat Aksu, "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri", **Rodos ve İstanköy Türklüğü**, Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün (Ed.), RİOTKDD Yay., İzmir 2014, s. 55-90.

11 Bu stratejik dengenin süreç içerisinde bozulduğu tartışması sürmektedir. Yunanistan'ın 1936 yılında kara sularını 6 deniz miline genişletmesi, 1947 Paris Barış Antlaşması ile Oniki Adalar ve Meis'in Yunanistan'a devredilmesi, 1964 yılında Türkiye'nin Ege Denizi'nde kara sularını 6 deniz mili olarak uygulamaya başlaması bu dengeyi bozan uygulamalardan bazılarıdır.

12 En genel anlamı ile rekabet birden fazla aktörün aynı amaç ve hedefe sahip olmak için yaptıkları her türlü davranışı ifade eder. Bu anlamıyla rekabetin niteliği ve yaratmış olduğu etki dikkate alınmaz. Ancak rekabet salt daha "iyi" olanın kazanması gibi bir sınırlılıkla ele alınamayacak kadar karmaşık boyutları olan bir kavramdır. Uluslararası ilişkilerde de özellikle devletler arasında bir rekabetten söz edildiğinde bu, iki "rakip" aktör arasındaki hasmane ilişkileri, çatışmayı, birinin diğerine üstün gelme mücadelesini ifade eder. Özellikle ülkesel nitelikteki uyuşmazlıklar söz konusu olduğunda rekabet bir toprağa sahiplik veya egemen olma amacı taşıdığı için rakip aktörün bunu rızayla kabul etmesi çoğu kez mümkün olmaz. "Rakip" aktörler arasında bir toprağa sahip olmaya yönelik "rekabet" sıcak bir çatışmanın sonucunda varılacak uzlaşıya bağlı olduğundan taraflardan birinin "yendiği"-kazandığı, diğerinin "yenildiği"-kaybettiği bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Müzakereye dayanan bir uzlaşı yaratılamadığı durumlarda da rakip aktörler arasında uzun soluklu (stratejik rekabet), diğer bir ifadeyle tekrarlayan çatışmalar-krizler (protracted conflict/crisis) yaşanmaktadır. Bu konudaki bir inceleme için bk. Thompson, agm., s.557-586.

çıkarların korunması meselesidir. Yunanistan'ın gerek Ege Denizi'nde gerekse Doğu Akdeniz'de izlediği siyasa Türkiye bakımından bir tehdit kaynağı olarak görülmektedir. 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin dağılması ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Misakı Millî ile ilan edilmiş sınırları içerisinde egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması izlemiş olduğu dış politikanın temel önceliğini göstermektedir. Bu dış politika özünde revizyonist olmayan, toprak genişletme arzusunda olmayan, eşitlik esasına dayanan açık bir dış politikadır. Bu niteliğiyle de var olan statünün korunmasına ve ahdi yükümlülüklere sadakatle uymaya dayalıdır.

Tablo 1. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde Uyuşmazlık, Çatışma ve Kriz İlişkisi

UYUŞMAZLIKLAR	AZINLIKLAR	KIBRIS	EGE DENİZİ - DOĞU AKDENİZ	İTTİFAK EKSENLİ	DİĞER
ÇATIŞMA ALANLARI	Kıbrıs'ın Statüsü	Kıbrıs Türk Toplumunun Statüsü ve Şiddet	EGEAY-DAAK	NATO Eksenli Engellemeler	Ayrılıkçı Örgütlere Destek
	Batı Trakya Azınlığın Haklarına İlişkin İhlaller	Kıbrıs'ın Statüsü / Enosis	Kara suları	AB Eksenli Engellemeler	Terör Örgütlerine Destek
	Rum Ortodoks Azınlığın Haklarına İlişkin İhlaller	Deniz Yetki Alanları	Kıta Sahanlığı ve MEB		Türkiye Aleyhtarı Lobi ve Baskı Faaliyetleri
			Hava Sahası ve FIR		
			Adaların Silahlandırılması		
			Arama-Kurtarma (SAR)		
KRİZLER	1955 6-7 Eylül Olayları	1964 Kıbrıs Krizi	1974-1976 Kıta Sahanlığı Krizi		1998 Suriye-Öcalan Krizi

	1984-1990 Batı Trakya Krizi	1967 Kıbrıs Krizi	1974-1980 NOTAM-FIR Krizi		
		1974 Kıbrıs Krizi	1981-1984 Limni Krizi		
		1997 S-300 Füzeleri Krizi	1987 Kıta Sahanlığı Krizi		
		2003 Doğu Akdeniz MEB Krizi	1994-1995 Ege Denizi casus belli Krizi		
			1996 Kardak Krizi		
			2022 EGEAY-DAAK İşgali ve Adaların Silahlandırılması		
SAVAŞ (Sınırlı)		1974 Kıbrıs Krizi*			

Günümüzde Türkiye'nin izlemekte olduğu dış politikanın da bu özden uzaklaşmadığını genel hatlarıyla söylemek mümkündür.[13] Soğuk Savaş dö-

* 1974 Kıbrıs Krizi sırasında Türkiye garantör devlet olarak Kıbrıs'a askerî müdahalede bulunmuş ve Yunanistan'daki askerî cuntanın desteklediği EOKA-B grubu yanında Rum Millî Muhafız Ordusu mensupları ve Kıbrıs'taki Yunan Alayı ile de askerî çatışma yaşanmıştır. Bu niteliği ile Türkiye ile Yunanistan arasında sadece Kıbrıs'la sınırlı bir askerî çatışma-savaş söz konusudur.

13 Kuşkusuz Türk siyasi hayatında bazı hükûmetlerin bu geleneksel ilkeden sapma olarak algılanabilecek uygulamalarına da rastlanmıştır. Ancak bunun bir devlet politikası olduğunu, devletin temel dış politikasında değişiklik olarak kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir. Örneğin 1990-1991 Körfez Krizi'nde izlediği dış politika, 2011 Suriye Krizi'nde Erdoğan ve Davutoğlu Hükûmetlerinin izlediği dış politikada bu tarzda bir algıdan söz edilebilir. Neo-Osmanlıcı-İslamcı söylemlerle bir model kabul ettirmeye çalışan siyasetçilerin içeride ve dışarıda bunu gerçekleştirebilmeleri, rıza üretebilmeleri mümkün olmadığı gibi sonuçları bakımından Türkiye'nin çıkarlarına zarar veren beklentilere dönüşmüşlerdir.

nemi ve Soğuk Savaş ardılı dönemde uluslararası sistemde ve bölgesel alt sistemdeki değişiklikler Türkiye ve Yunanistan arasında Lozan'da kurulan hassas dengeyi kısmen de olsa bozmuştur. Örneğin Lozan Barış Antlaşması'nda İtalya'ya bırakılmış olan Oniki Adalar ve Meis 1947 Paris Barış Antlaşması ile Yunanistan'a devredilmiştir. Bu durum Klasik Güç Dengesi döneminin yayılmacı-revizyonist isteklerinin savaşın galipleri eliyle meşrulaştırılmasının örneği olmuştur.[14] Nitekim bir süre sonra yayılmacı isteklerin Kıbrıs'ta da dillendirildiği görülmüştür. 1950-1960 yılları arasında bu kez Kıbrıs'ta görünürde İngiliz idaresine karşı yürütülen mücadelede Türkiye ve Yunanistan yeniden karşı karşıya gelmişlerdir. Sömürgeciliğin tasfiyesi ve ulusal bağımsızlık hareketlerinin yarattığı ivmeyle ayrılıkçı ve Yunanistan'la birleşmeyi (enosis) talep eden silahlı direniş faaliyetleri Ada'da Türk ve Rum toplumunu karşı karşıya getirmiştir.[15]

Diğer bir ifadeyle, 1945 sonrasında Türkiye-Yunanistan ilişkilerine rengini kazandıran unsur Türkiye için Yunan yayılmacılığının nasıl durdurulacağı-engelleneceği sorunu ekseninde şekillenmiştir. Yunanistan'ın savaş yaralarını sarmaya uğraşan ve iç savaşla boğuşan bir ülke olarak Türkiye'nin yardım ve desteğine ihtiyacı olduğu düşüncesi savaş sonrasında ilk yıllarda Türk karar birimlerinde yaygındır.[16] Sovyetler Birliği'nin (bir anlamda komünizmin yayılmasının) karşısında ortak mücadele veren iki ülke olarak çıkarları

---

14 Lacoste'un başlangıçta alıntıladığımız yorumunda olduğu gibi bu ilişki komşularla [hasım aktörlerle] yürütülen güç mücadelesinin bir sonucudur. Bu mücadeleden yenilgiyle çıkan devletler topraklarını, egemenlik sınırlarını daha fazla genişletmede başarılı olamadıkları gibi var olan topraklarının bir kısmını da kaybetmiş, bu durumu dayatılan barış antlaşmalarıyla kabullenmek zorunda kalmışlardır. Oniki Adalar ve Meis'in İtalya'nın egemenliğinden çıkartılarak Yunanistan'a verilmesi bu tür bir ilişkinin sonucudur. Mevcut sınırların egemenliğinin sorgulanması ve sınırların ötesindeki topraklarda hak iddiasını besleyen çok sayıda faktörden söz edilebilir. 1949'a kadar Yunanistan'da devam eden iç savaş, Yunan milliyetçiliğine dair birleştirici ve dayanışmacı söylemler, Yunanistan Ortodoks Kilisesi'nin rolü bunlardan bazılarıdır.

15 Aslında bu karşıtlık sadece Ada'daki Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında ortaya çıkmamıştır; Türkiye ve Yunanistan'da da travmalar yeniden hatırlanmış ve yaratılan her fırsatta bu karşıtlıklar çeşitli vesilelerle ifade edilmiştir. 6-7 Eylül Olaylarının öncesi ve sonrasında ulusal kamuoylarının birbirlerine ilişkin bakışları bunun bir örneğidir.

16 Örneğin 1950'lerde iki ülke arasında müzakere edilen konular arasında Yunan balıkçılarının Türk kara sularında balık avlamaları için kolaylık gösterilmesi konusunun müzakere edildiği görülmektedir. Bu konuda bk. Zeki Kuneralp, **İkili Rapor**, İSİS Yay., İstanbul 1997. Diğer yandan Yunan iç savaşı döneminde özellikle Batı Trakya Türk toplumuna yönelik baskıların olduğu görülmektedir. Bu dönemde Yunanistan'da araştırmalar yapan gazetecilerin izlenimleri Yunan siyasilerine rağmen bölgede bu baskıların sürdüğü yönündedir. Bu konudaki bir

benzeşmektedir. Ancak Yunanistan'da milliyetçi ve irredantist politikaların dillendirilmeye başlanmasıyla beraber Yunanistan'a bakışta da bir farklılaşma gözlenmiştir. Oniki Adalar'ın Yunanistan'a devredilmesi sırasında müzakereciler arasında yer almayan Türkiye, Kıbrıs sorununda müzakerecilerden biri olma şansını yakalamış ve meydan okumanın taraflarından biri haline gelmiştir.

Tablo 2. Türkiye-Yunanistan İlişkilerinde İlişkilerin Niteliği (1919-2022)

Tarih Aralığı	İlişki Tipi	Faz (Yıl)	İlişkilerin Genel Niteliği		Kriz
1919-1922	Savaş+Çatışma	3	Askeri düşmanlık	Varlığa, toprak bütünlüğüne yönelik doğrudan saldırı	
1923-1930	Çatışma	7	Müzakere, Çatışma	Kimlik ve niyete ilişkin algısal güvensizlik,	
1930-1939	İş birliği	9	Uyuşmazlık ve sorun çözümü, ortak tehdide karşı iş birliği	Diyalog ve güven yaratma çabası, ortak tehdide karşı iş birliği	
1939-1945	Dolaylı ve sınırlı iş birliği-dayanışma	6	Gölge iktidarla iş birliği ve sınırlı dayanışma	Ahde vefa ve dayanışma	
1945-1950	İç savaş, iş birliği-dayanışma	5	Sınırlı iş birliği, tırmandırmadan kaçınma	dostluk ve iş birliğinin yeniden tesisi beklentisi,	

araştırma için bk. İlhan Sayıcı, **Yunan İç Savaşı'nın Türk Basınına Yansıması (1946-1949)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2011.

				ortak tehdide karşı iş birliği, azınlıklar üzerinden "öteki"nin yeniden hatırlanması	
1950-1955	Diyalog+İşbirliği+Çatışma	5	Sınırlı iş birliği	Barış ve iş birliğine ikna arayışı ve güvenin bozulması, hasımlık	
1955-1960	Çatışma	5	Sınırlı iş birliği	Güven eksikliği, hasımlık	6-7 Eylül Krizi
1960-1963	İşbirliği	3	Uyuşmazlık ve sorun çözümü, ortak tehdide karşı iş birliği, şüphe	Güven inşası beklentisi, hasımlık	Kıbrıs
1963-1967	Çatışma	4	Tehdit algısı	Algısal güvensizlik, hasımlık	Kıbrıs
1968-1974	Çatışma	4	Tehdit algısı	Algısal güvensizlik, hasımlık	Kıbrıs
1974-1980	Sınırlı Savaş+Çatışma	6	Tehdit algısı	Algısal güvensizlik, hasımlık	Kıbrıs, Ege Krizleri
1980-1988	Çatışma-diyalogsuzluk	8	Tehdit algısı	Hasımlık,	Batı Trakya, Ege Krizi
1988-1995	Çatışma	7	Tehdit algısı	Algısal güvensizlik, hasımlık	Batı Trakya, Ege Krizi
1996-1999	Çatışma	3	Tehdit algısı	Algısal güvensizlik, hasımlık	Ege Krizi, S-300 Krizi, Öcalan Krizi

1999-2002	Diyalog+GAÖ	3	Geçici diyalog ve iş birliği	Diyalog ve güven yaratma çabası,	
2002-2005	Diyalog+İ. Görüşme + Çatışma	3	Çatışma alanlarında tek yanlı uyutma	Hasmı küçümseme, öncelikleri değiştirme	Doğu Akdeniz MEB
2005-2016	Diyalog+İ. Görüşme + Çatışma	11	Çatışma alanlarında tek yanlı uyutma	Hasmı küçümseme, öncelikleri değiştirme	Doğu Akdeniz MEB
2016+2022	Çatışma	5	Tehdit algısı	Güven eksikliği, hasımlık	EGEAY-DAAK İşgali, Adaların Silahlandırılması, FETÖ-PDY Krizi

1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduğunda Ada'daki iki toplumun eşitliğine dayanan bir devletin Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin yeniden tesisine katkıda bulunacağı beklentisi yüksektir. Ancak 1963 yılından itibaren Kıbrıs Türk Toplumu temsilcilerinin Ada'nın yönetiminden dışlanması, toplumlar arası çatışmaların yeniden başlaması, Türklerin şiddete, izolasyonlara maruz kalması Kıbrıs sorununu Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin temel gündem maddesi haline getirmiştir. Aslında başlangıcından günümüze Kıbrıs sorunu sadece Ada'da yaşayan iki toplumun sorunu değil bir Türkiye-Yunanistan sorunudur. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de iki ülke arasında bir "rekabet"ten söz edilecekse bunun çok karmaşık boyutlarının olduğu kolaylıkla söylenebilir. Bu rekabet egemenlik haklarıyla ilintili olduğu kadar her seviyede çıkarlar, askerî güvenlik ve kimliğe ilişkin meydan okumaları içinde barındırmaktadır

3. DOĞU AKDENİZ'DE TÜRK-YUNAN REKABETİ VE EGEMENLİK İLİŞKİSİ

Lacoste, "Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar"[17]çalışmasında belli bir coğrafi mekânda aktörlerin (devletlerin) bir egemenlik mücadelesi içerisinde olduğunu belirtmektedir. Lacoste'a göre savaş bu mücadelenin bir aracıdır, ancak coğrafyanın sadece askerî operasyonları yürütmeyle sınırlı bir katkısı yoktur; aynı zamanda devlet aygıtının üzerinde otoritesini ifa ettiği insanları daha iyi denetlemek için de organize etmeye yarar. Bu bakımdan ele alındığında coğrafya farklı aktörlerin birbirleriyle çatışan çıkar ve beklentilerinin de karmaşık karşılıklı mücadelesinin mekânsal yansımasını oluşturmaktadır.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki "rekabet" ve/ya "meydan okuma"nın birbiriyle ilintili iki boyutu vardır. Bunlardan biri doğrudan ülkesel egemenlik sınırlarına ilişkin iken diğeri egemen hakların sınırlandırılmasına ilişkindir. Egemenlik sınırları bakımından uluslararası antlaşmalarla belirlenmiş sınırların korunması veya değiştirilmek istenmesi söz konusu olduğunda Türkiye ile Yunanistan hasım durumuna gelmektedir. Bu açıdan antlaşmaların kurduğu statüye rağmen oldubitti (fait accompli) yaratarak egemenlik sınırlarını değiştirmeye çalışmak hukuki-siyasi açıdan saldırgan ve revizyonist bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Özellikle ülkesel sınırların genişletilmesi anlamına gelecek oldubittiler buna karşı çıkan, bundan zarar göreceğini düşünen taraf için kabul edilemez saldırı olarak değerlendirilir. Bu ise askerî önlemler de dâhil olmak üzere sert tepki gösterilmesine yol açar.

3.1. Bir Egemenlik Rekabeti Olarak Kıbrıs

Türkiye ve Yunanistan'ı özellikle Doğu Akdeniz'de karşı karşıya getiren konu ise Kıbrıs'a ilişkindir. 1950'den sonraki süreçte Kıbrıs'ın egemenliğinin Yunanistan'a devredilmesini hedefleyen girişimler Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de sınırlarını genişletme çabası olarak görülmüştür. Türkiye, Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun can güvenliğini ve haklarını koruması gerektiğini, Kıbrıs'ta bir egemenlik devri müzakere edilecekse ilgili taraflardan biri olarak kendisinin de masada bulunması gerektiğini belirtmiştir. Egemenliğin taraflardan hangisine devredileceği müzakere sürecinde yoğun tartışmalara neden

17 Ayrıntılar için bk. Yves Lacoste, **Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014, s. 49-65.

olmuştur. Bu tartışmalar hukuki-siyasi düzlemde olduğu denli doğrudan toplumlar arası ilişkilerde de gözlenmiş, taraflar birbirlerini amaçlarının önünde engel olarak görmeye başlamıştır. Bir başka açıdan toplumsal travmaların yıkıcı etkisinin yeniden gözleneceği bir süreç tetiklenmiştir.

Çetin müzakerelerden sonra 1959-1960'da varılan uzlaşıysa Kıbrıs'ta egemenliğin Ada'da yaşayan iki toplumun kuracakları ortak devlete devredilmesiyle sağlanmıştır. Bu uzlaşıyla kendine özgü özelliklere sahip yeni bir devlet kurulmuştur. Müzakereci üç devlet kurdukları devletin uluslararası varlığını ve güvenliğini garanti ederek yepyeni bir statü yaratmışlardır. Ancak bu statü maalesef çeşitli nedenlerden dolayı işlememiş ve toplumlar arası çatışmaların krizleri tetiklediği bir sürece girilmiştir. 1963-1964, 1967 ve 1974 yıllarındaki krizlerde Ada'daki Türk ve Rum toplumunun yanı sıra Türkiye ve Yunanistan da karşı karşıya gelmiştir.[18] Ada'da 1960 Antlaşmalarıyla kurulan statünün bozulmasına yönelik girişimleri bizzat garantör devlet Yunanistan'ın

---

18 Bu durum 1974 müdahalesi sonrasındaki ateşkes müzakereleri sırasında da bir çelişki yaratmıştır. Kıbrıs'ta Makarios'a karşı darbeyi gerçekleştirenler Yunanistan'daki askerî cuntanın desteğine sahip EOKA-B militanları iken Türkiye'nin askerî müdahalesiyle darbe girişimi başarısız olmuş, Yunanistan'daki askerî cunta da dağılmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs'ta olduğu gibi Yunanistan'da da meşru bir hükûmet o sırada bulunmamaktadır. Başbakan Ecevit'in ifadesiyle:

"Türkiye bugün resmen Yunanistan'la savaş halinde değildir; fakat ateşkes müzakeresindeki muhatabı bir bakıma Yunanistan'dır, hem de Güvenlik Konseyi kararıyla. Bu, Kıbrıs'taki Anayasa ihlâlinin ortaya çıkardığı devlet boşluğunun bir bakıma kaçınılmaz sonucu sayılabilir. Kıbrıs'ta resmî muhatap bulunamamaktadır, bu ateşkes görüşmelerinde.

Bugün Kıbrıs - Rum kesiminin başında bulunan idareyi dünyada meşru idare, meşru yönetim olarak kabul eden şu ana kadar bildiğim bir tek devlet yoktur. Bu durumda bizim, onları meşru bir yönetim olarak kabul etmemiz elbette kimse tarafından beklenemez ve beklenmemektedir. Ama burada karşımıza çıkan bir güçlük, resmen savaş halinde bulunmadığımız ve asla bulunmayı istemediğimiz Yunanistan, Kıbrıs-Rum yönetimi üzerinde ne kadar etkilidir? Kıbrıs-Rum yönetiminin ateşkes şartlarına uymasını ne kadar sağlayabilecektir? Sağlamaya yetkisi var mıdır? O konuda garanti vermeye yetkisi var mıdır? Hadi olmadığı halde, o yetkiyi tanımış gibi davranalım, o yetkiyi kullanacak etkisi var mıdır?

Bu konularda kimsenin kendine güvenerek bir cevap vermesini bekleme olanağı yoktur. Bu, Kıbrıs ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çağrısının gerektirdiği görüşmelerde karşılaşacağımız güçlüklerden bir tanesidir. Eğer bu görüşmeler sırasında ada halkını muhatap almak, ada halkının temsilcileriyle temas etmek, onların görüşlerine başvurmak gereken bir aşamaya vardığımız takdirde, hiç şüphesiz o zaman biz Türk toplumunun da bu muhataplar arasında eşit olarak yer alması şartını koşacağız."

Kaynak: İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz (Y. Haz.), **Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları**, Cilt 7, TBMM Başkanlığı Yay., Ankara 2014 s.491.

planlamış ve desteklemiş olması kurulan statünün samimi beklentilerle oluşturulmadığını göstermiştir.[19] İngiltere'nin hâkimiyetinden kurtulduktan sonra "enosis"i gerçekleştirmek için Ada'daki Türkleri yıldırmak ve Türkiye'den de kurtulmak gerektiği düşüncesi[20] ve bu yönde izlenen siyasa Türkiye ve Yunanistan'ı doğrudan bir savaşın eşiğine getiren krizler üretmiştir.

1974 yılında Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı Yunanistan'daki askerî cuntanın desteğiyle düzenlenen darbe sonrasında Türkiye'nin Garanti Antlaşması'ndan kaynaklanan müdahale yetkisini kullanması sonucunda Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi (enosis) engellenmiştir.[21] Bu darbe ve fiili engellemeyle Ada'da iki toplumlu, iki kesimli, tarafların siyasi eşitliğine dayalı bir federasyonu kurmaya yönelik çözüm arayışları sonuçsuz kalmıştır. Bununla birlikte Ada'daki Türk toplumunun uluslararası tanınırlığı konusundaki eşitsiz uygulamaların önüne geçilememiştir. 1964 yılından beri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasının kurucu unsurlarından biri olan Türk Toplumu yönetimde temsil edilmemesine rağmen Rum Toplumu temsilcileri Ada'nın tek temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Hatta 2004 sonrasında Annan Planı'nı

---

19 Örneğin Andreas Papandreu anılarında babası Yorgo Papandreu'nun Makarios'la beraber enosisi gerçekleştirmek için yürüttüğü planları anlatmaktadır. Nihai hedefin enosis olduğu vurgulanırken, Türkleri kışkırtacak girişimlerden kaçınmak ve Yunanistan'ın askerî açıdan Makarios hükûmetinin yardımına koşacağını kararlaştırdıklarını ifade etmektedir. Bir başka ilginç nokta ise Yunanistan'ın Kıbrıs'taki Türk Toplumunu azınlık olarak nitelendirmesi ve Kıbrıs sorununu bir Türkiye-Yunanistan sorunu olarak görmediklerini belirtmesidir. Ayrıntılar için bk. Andreas Papandreu, **Namlunun Ucundaki Demokrasi**, Bilgi Yayınları, İstanbul 1988, s. 161 vd.

20 Yunanistan ve Kıbrıs Rum liderliğinin birlikte hazırlamış oldukları Akritas Planı Ada'daki Türk toplumuna yönelik sistematik bir yok etme siyasasının kurgulandığını göstermektedir. Akritas Planı'nın ayrıntıları Kıbrıs'ta yayınlanan Patris gazetesinde 21 Nisan 1966 tarihinde haberleştirilmiştir. Plan için bk. "Akritas Planı", http://turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/150-akritas-plan (Erişim: 5 Ekim 2023).

21 1974 Kıbrıs Krizi'nde Türkiye'nin Garanti Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmek için Ada'ya askerî müdahalede bulunma kararını görüşmek üzere toplanan TBMM-Senato gizli toplantısında Ana Muhalefet Partisi (AP) lideri Süleyman Demirel'in dillendirdiği görüşler çarpıcıdır. Demirel yaptığı konuşmada aşağıdaki görüşlere yer vermiştir:

"…Kıbrıs davası, aslında Türkiye için ne bir toprak davasıdır ne de sadece Kıbrıs'ta yaşayan 150 bin soydaşımızın güvenliği davasıdır. Bunları çok aşan bir davadır.

1829'da Mora yarımadasından başlayarak hep Osmanlı İmparatorluğu aleyhine büyüyerek gelen Elen idealizmine, Megal[i] ideaya 'dur' deme davasıdır." Salih Mercan, **Dış Siyasi Olaylarla İlgili TBMM'nin Gizli Oturum Görüşmelerinde Kıbrıs (1974)**, İKSAD Publication, Ankara 2019, s. 123.

reddederek çözümü kabul etmemiş olmalarına rağmen Avrupa Birliği'ne tam üye olunmuştur.

Kuşkusuz Kıbrıs sorununun seyri aynı zamanda hasım iki aktör arasındaki egemenlik mücadelesinde üçüncü aktörlerin tutumunu göstermesi bakımından da özgündür. Uluslararası aktörlerin çatışma çözümünde taraflar arasında adil, hakkaniyete dayalı, tarafsız kolaylaştırıcı bir rol üstlenmeleri gerekirken tam aksine taraflardan birini ötekine karşı pazarlık unsuru olarak görmeleri ve yanlı sayılabilecek destekler vermeleri sorunun çözümünü güçleştirmiştir.[22] Özellikle krizlerin yönetiminde Türkiye bir yandan da İngiltere, ABD ve AB gibi üçüncü aktörlerin süreçteki etkilerini dengelemekle uğraşmıştır. Üçüncü aktörlerin izledikleri siyasanın yanlılığı/tarafgirliği Türkiye'de siyasilerin ve kamuoyunun uluslararası örgütlere ve müttefik aktörlere olan inancını/güvenini sarsmıştır.[23]

Kıbrıs sorununa ilişkin meydan okuma (rekabet) günümüzde de sürmektedir. Her türlü izolasyon ve yıldırma girişimine rağmen Ada'daki Türk toplumu, varlığını korumakta ve giderek güçlenmektedir. Diğer yandan bu sorunun henüz kalıcı bir çözüme ulaştırılamamış olmasıysa Türkiye'nin dış politikasında kısıtlayıcı bir etki yaratmaktadır. Ancak çözümün temel parametrelerinin ne olacağı, Türkiye'nin neyi kabul etmesi gerektiği konusu, hasmın Türkiye'den ne istediği sorgulandığında bunun "sıfır toplamlı" bir çözümü öngördüğü anlaşılmaktadır. 1964 yılında BM'nin kabul ettiği temel parametreler doğrultusunda bir çözümü bile kabul etmeyen Kıbrıs Rum Toplumu ve Yunanistan'ın izlediği oldubittilerle Türkiye'yi yıldırmaya çalıştığı algısı hâkimdir. Bu niteliğiyle taraflar arasındaki ilişki tekrarlayan çatışma-kriz örneğidir.[24] Uyuşmazlığa tarafları tatmin eden bir çözüm üretilemediği durum-

---

22 Aslında devletler arasındaki ilişkilerde üçüncü aktörlerin tarafsızlığı ve/ya hakkaniyetli davranacakları beklentisi aşırı iyimser bir beklentidir. İlke ve etik değerlerin aksine üçüncü aktör müdahilliği uyuşmazlıkların çözümünü güçleştiren bir etki yaratabilmektedir. Üçüncü aktör uyuşmazlığın çözümü kendi beklentilerine halel getirmeyecekse süreçte yapıcı rol üstlenmektedir.

23 1964 Kıbrıs Krizi'nde ABD'nin askerî müdahaleyi ve olası bir Türkiye-Yunanistan savaşını engellemek için Türkiye'ye gönderdiği "Johnson Mektubu" çarpıcı bir örnektir. Mektup ve ABD'nin uyuşmazlığın çözümünde izlemiş olduğu yanlı tutum Türkiye'de ciddi bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Ayrıntılar için bk. Haluk Şahin, **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul 1987.

24 Bu konuda ayrıca bk. Küçük ve Aksu, agm., s. 204-238.

larda krizlerin tekrarlama riskleri yüksektir. Var olan durumu tek yanlı eylemlerle, oldubittilerle değiştirmeye çalışmak krizlerin tetiklemesini doğurur. Kıbrıs sorununda da bunu gözlemlemek mümkündür.

Kıbrıs uyuşmazlığı özelinde Türkiye ile Yunanistan arasındaki rekabetin konuya yaklaşım açısından farklı olduğu söylenebilir. Rekabet için belirlenen hedef bakımından Yunanistan'ın hedefi Kıbrıs'ın bir bütün olarak Yunanistan'la birleşmesiyken Türkiye için hedefin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 1950'lerin başında Yunanistan'ın enosis isteklerine karşılık olarak Türkiye "Kıbrıs Türk'tür" savını ileri sürmüş, ardından süreç içerisinde sırasıyla Adanın taksimini savunmuş, bağımsız Kıbrıs'ın kurulmasını kabul etmiştir. 1964 sonrasındaysa BM parametreleri çerçevesinde federasyon tezini esas almıştır. 1974 yılından sonra Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuş ve Türk Toplumu'nun kendi kendini yönettiği bir fiili iki kesimlilik kurulmuştur. 1975'ten sonraki çözüm arayışları ise konfederasyon-federasyon tezi ekseninde sürmüştür. Çözüm arayışlarından sonuç elde edilemediğinde ise Kıbrıs Türk Toplumu 1983 yılında bağımsızlığını ilan ederek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. KKTC'nin ilanı ile Kıbrıs uyuşmazlığı boyut değiştirmiştir. Ada'da Türklerin ve Rumların temsil edildikleri iki ayrı devlet ortaya çıkmıştır. Bu devletlerden KKTC sadece Türkiye tarafından tanınırken Rumların elinde tutmuş olduğu Kıbrıs Cumhuriyeti BM tarafından meşru devlet olarak kabul edilmiştir. Türkiye ise mevcut Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 Antlaşmalarıyla kurulmuş olan devlet olmadığını çünkü Kıbrıs Türk Toplumu'nun temsil edilmediğini, yönetimden dışlanmış olduğunu ileri sürerek buna karşı çıkmıştır.

Kıbrıs uyuşmazlığına BM parametreleri çerçevesinde kalıcı bir çözüme en fazla yaklaşılan süreç BM Genel Sekreteri Kofi Annan adıyla anılan kapsamlı çözüm paketinin müzakereleriyle gerçekleşmiştir. Söz konusu plan eş zamanlı bir referandum ile 24 Nisan 2004 tarihinde Kıbrıs'taki halkların onayına sunulmuş ancak Türk Toplumu %64,9 oranında planı kabul ederken Rum Toplumu %75,83 oranında plana hayır oyu kullanmıştır. Planın Rum Toplumu tarafından reddedilmiş olmasıyla BM Genel Sekreteri ara buluculuğunda yürütülen çözüm arayışlarının çözüm üretmeyeceği kanısı pekişmiştir.[25] İlerleyen süreçte KKTC ve Türkiye yeni dönemde iki ayrı devlet olgusuna ağırlık

25 Aslında 2004 referandumunda Kıbrıs Rum toplumunun Annan Planı olarak anılan çözümü reddetmiş olmaları Türk toplumu ve Türkiye için önemli bir fırsat yaratmıştır. Referandum sonuçlarının açıklanmasının hemen ardından Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye KKTC'ye

vermeye başlamıştır. Son dönemde Türkiye'nin tezindeki farklılaşma bu yöndedir. BM parametreleri ile sınırlı bir müzakerede çözüm elde edilemediğine göre Ada'da iki ayrı yönetimin, iki ayrı devletin kurulması (bir anlamda taksim) hedefi makul çözüm olarak değerlendirilmektedir.[26] Bu konudaki rekabet Yunanistan için iki ayrı devlet olgusunun engellenmesine yönelikken Türkiye için Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasının önlenmesidir. Süreç içerisinde rekabetin içeriğinde de farklılaşma yaşanmıştır. Örneğin Yunanistan enosis eksenli bir strateji izlerken 2004 referandumu ve KRY'nin AB'ye üye olmasının ardından bu hedefini esnetmiştir.[27] AB içinde iki ayrı Helen devletinin varlığını pekiştirmeye yönelmiş, bu avantajını Türkiye'nin AB'ye üyeliğini engellemek için kullanmaya yönelmiştir.

Egemenlik bağlamındaki bir diğer konu ise Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin sınırlandırma uyuşmazlığıdır. Bu uyuşmazlıkların birbiriyle ilintili iki özelliği vardır. Bunlardan ilki Ege Denizi'nde egemenlik sınırlarını somutlaştıran bir sınırlandırma antlaşmasının henüz yapılmamış olmasıdır.[28] Lozan Barış Antlaşması ve Paris Barış Antlaşmaları ile ülke devirlerine ilişkin bir düzenleme gerçekleştirilmiş olsa da antlaşmalarda isimleri belirtilmeyen

---

uygulanan izolasyonların kaldırılması ve bağımsızlığının tanınmasını talep etmeye yönelebilirdi. Türkiye'nin bu fırsattan yararlanmaktan çeşitli nedenlerle kaçındığı görülmüştür. 2020'lerde ise bambaşka bir uluslararası/bölgesel konjonktür söz konusudur.

26 Ancak Ada'da iki ayrı devletin varlığı Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan arasındaki rekabette başka riskleri de beraberinde getirmektedir. Örneğin Ada'nın Türkiye-Yunanistan arasında taksimi Yunanistan'ın güneyden Türkiye'nin komşusu olması ve çevrelemesi sonucunu doğurabilecektir. Yunanistan, Meis'in dışında Kıbrıs'ın güneyinden de Türkiye'nin komşusu haline gelecektir.

27 Bu değişiklik aslında bir anlamda pragmatik bir seçenek olarak da düşünülebilir. İki bağımsız Helen devletinin Avrupa Birliği içerisinde varlığının siyasi olarak sağladığı avantajı uluslararası ilişkilerinde kullanma cazip bir seçenek oluşturmaktadır. Örneğin Türkiye'nin AB'ye üyeliğinde iki üye devletin veto hakkına sahip olmasının yanında Yunanistan'la Kıbrıs'ın birleşmesinin yaratacağı tepki de böylece baştan engellenmektedir.

Enosis kelimesi Yunanca'da birleşme anlamında kullanılmaktadır. Ancak siyasi sembol olarak kelimeye yüklenen anlam Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesidir. Algısal olarak yaratmış olduğu etki zaman zaman iki toplum arasındaki mücadeleyi yeniden hatırlamaya yol açabilmektedir. Örneğin Kostas Simitis'in KRY'nin AB'ye üyeliğinin ardından Ada'ya yaptığı ziyaret sırasındaki konuşmasında enosis kelimesini kullanması Ada'da böyle bir tartışmaya neden olmuştur. Bu konuda bir çalışma için bk. Siret Hürsoy ve Z. Melis Özün Çöllüoğlu, "Ontological (In)security in the EU: The Case of Cyprus", **Ankara Çalışmaları Dergisi**, Cilt 21, No 1, 2022, s. 167-193.

28 Ege Denizi'nde Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıkların hukuki niteliğe ilişkin ayrıntılı bir inceleme için bk. Deniz Bölükbaşı, **Turkey and Greece The Aegean Disputes**, Cavendish Publishing Limited, London 2004.

ada, adacık ve kayalıkların hangi ülkeye ait olduklarına dair bir uyuşmazlık tarafları karşı karşıya getirmektedir.[29] Bu bağlamda hatırlanması gereken nokta Türkiye'nin antlaşmalarla devredilen ada, adacık ve kayalıklara ilişkin bir egemenlik iddiasının bulunmadığıdır. Bu açıdan uyuşmazlık doğrudan herhangi bir devir antlaşmasına konu edilmeyen ada, adacık ve kayalıkların aidiyetinin nasıl belirleneceğine dairdir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ahdi düzenlemeler açısından bir başka tartışma ise ülke devrine konu edilen ada ve adacıkların silahlandırılmayacağına ilişkindir. Gerek Lozan Barış Antlaşması'nda gerekse Paris Barış Antlaşması'nda Yunanistan'ın egemenliğine devredilen adalar isimleri sayılarak belirtildiği gibi bunların silahsızlandırılmış olacakları da hükme bağlanmıştır. Oysa zaman içinde Yunanistan bu adaları antlaşmaları ihlal ederek silahlandırmaktadır. Türkiye ise bu durumu diplomatik-siyasi düzlemde protesto etmektedir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki güvenlik-güven dengesinin bozulmasına yol açan silahlandırma faaliyetleri aslında bir tür güvenlik ikilemi/açmazı doğurmaktadır. Her ihlal bir karşıt önlemi her önlem de daha fazla tehdit algısı ve silahlanma faaliyetini tetiklemektedir. Örneğin Yunanistan Eylül 2022'de Sisam ve Midilli adalarına silah sevkiyatı yapmış ve Türkiye adalardaki silahlanma faaliyetlerini İHA'lar kullanarak fotoğraflamıştır.[30] Bunun ardından bu kez Yunanistan Başbakanı Kyriakos Mitsotakis yaptığı bir açıklamada "Hiçbir Yunan başbakanı adalarımızın egemenliğini tartışmayacak. Silahlanma programımızı da kimseyle tartışmayacağız"[31] diyerek adaları silahlandırma faaliyetlerini sürdüreceklerinin işaretini vermiştir.

---

29 Bu konuda ayrıntılar için bk. Sertaç Hami Başeren ve Ali Kurumahmut (Y. Haz.), **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK Yay., Ankara 2003; Sertaç Hami Başeren "Ege'de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü", Ali Kurumahmut (Y. Haz.), **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998, s. 82-115; Ali Kurumahmut, "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", Sertaç Hami Başeren ve Ali Kurumahmut (Y. Haz.), **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK Yay., Ankara 2003, s. 11-69.

30 "Bardak Taştı! Yunanistan, Lozan'ı Böyle İhlal Etti...", CNNTÜRK, 26 Eylül 2022, https://www.cnnturk.com/turkiye/bardak-tasti-yunanistan-lozani-boyle-ihlal-etti (erişim:5 Ekim 2023).

31 "PM: Islands' Sovereignty Beyond Dispute", Ekathimerini, 24 Kasım 2022, https://www.ekathimerini.com/news/1198617/pm-islands-sovereignty-beyond-dispute/ (erişim:5 Ekim 2023).

3.2. Doğu Akdeniz'de Egemen Haklara İlişkin Rekabet

Doğu Akdeniz'e kıyıdar ülkeler olarak Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs (KKTC ve KRY) arasında deniz yetki alanlarına ilişkin bir düzenleme yapılması gereği vardır. III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne bakıldığında kara suları ve iç sular dışında devletlerin sahip oldukları haklar özellikle kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge bağlamında "egemen haklar" olarak tanımlanmaktadır.[32] Taraflar arasında egemen haklar konusundaki rekabet ise büyük ölçüde deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkindir. Gerek Ege Denizi'nde gerekse Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan kıyıdar ülkeler olarak deniz hukukunun kendilerine tanımış olduğu egemen hakları ve yetkileri kullanmak istemektedirler.[33] Ancak bu istekleri Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs (Türk ve Rum Toplumlarının birlikte yönettikleri) arasında bir sınırlandırma antlaşması yapılmadığından dolayı tarafları çatışmacı bir sürece sürüklemektedir.

---

32 Sözleşme'nin 57. maddesi münhasır ekonomik bölgedeki, 77. maddesi ise kıta sahanlığındaki egemen hakları düzenlemektedir. Ayrıntılar için bkz, Aydoğan Özman, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul 1984.

33 Bu konuda tarafların görüşleri için bk. Nicholas A. Ioannides, **Maritime Claims and Boundary Delimitation Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea**, London: Routledge, 2020; Yücel Acer, **Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları**, SETA Yay., İstanbul 2021; Angelos Syrigos and Thanos Dokos, **Atlas of Greek-Turkish Relations**, Kathimerini, 2020, https://www.syrigos.gr/books/Atlas_syrigos_dokos.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

Harita 1: Ege Denizi Sınırları

Kaynak: "IHO Publication S-23 Limits of Oceans and Seas (Draft 4th Edition, 2002)", https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/S-23WG/S-23WG_Misc/Draft_2002/S-23_Draft_2002_MEDITERRANEAN.doc (Erişim: 5 Ekim 2023).

1970'lerden günümüze özellikle Ege Denizi'nde tarafları karşı karşıya getiren hak iddiaları[34] 1976 Bern Mutabakatı[35] ile bir anlamda dondurulmuştur. Nihai bir sınırlandırma anlaşması yapılıncaya değin taraflar kara sularının dışında gerginliği tırmandıracak eylemlerde bulunmamayı yükümlenmiştir. Bern Mutabakatı özelde Ege Denizi'yle ilgilidir, Doğu Akdeniz'de ise henüz Türkiye ile Yunanistan arasında bu yönde bir düzenleme söz konusu değildir.[36]

2003 yılından itibaren Kıbrıs Rum Yönetimi'nin başladığı ruhsatlandırma faaliyetleri Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlığı gündeme taşımıştır. Bu faaliyet aslında oldubitti stratejisine dayanmaktadır. Kıbrıs Rum Yönetimi Türkiye ile Avrupa Birliği arasında müzakerelerin sürdüğü bir dönemde AB'nin koşulluluk politikasından da yararlanarak Türkiye'yi Kıbrıs sorununun çözümünde seçeneksiz bırakmaya çalışmıştır.[37] Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik müzakereler sürerken Rum Yönetimi'nin deniz yetki alanlarına ilişkin düzenlemelerle Türkiye'nin hareket alanını kısıtlamaya çalıştığı görülmüştür. Türkiye'nin deniz yetki alanlarına ilişkin sınırlandırma

---

34 Bu hak iddialarının Doğu Akdeniz'e yansıyan kısmı Meis ile Rodos arasında kalan deniz alanına ilişkindir. Türkiye, 18 Temmuz 1974 tarihinde, "kara sularının dışında ve Türk kıt'a sahanlığında" TPAO'ya vermiş olduğu petrol arama ruhsatı ile ruhsat bölgelerinde egemen haklarının bulunduğunu ilan etmiştir. Bk. Resmî Gazete, 18 Temmuz 1974, Sayı: 14949; http://turkishgreek.org/images/belgeler/14949.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

35 Bern Mutabakatı için bk. "Bern Agreement Between Turkey And Greece (11 November 1976)", http://turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/50-bern-agreement-between-turkey-and-greece-11-november-1976 (Erişim: 5 Ekim 2023).

36 1976 Bern Mutabakatı'nı Doğu Akdeniz'i de kapsar şekilde yorumlamak tartışmalıdır. Yunanistan'a ait adalardan bir kısmının [Çuha (Kithira), Küçük Çuha (Andikithira), Girit, Çoban Adası (Kasos), Kerpe (Karpathos) ve Rodos Adaları] güney cephelerinin Akdeniz'e bakıyor oluşu ve Meis'in konumu düşünüldüğünde Bern Mutabakatı'nın Ege'de olduğu gibi Doğu Akdeniz'de de tarafları bağlayıp bağlamadığı sorusu akla gelmektedir. Mutabakat'ın imzalandığı dönemde taraflar arasındaki asıl uyuşmazlık konusu Ege Denizi kıta sahanlığıdır. Doğu Akdeniz görece tartışmaların dışında kalmıştır. Diğer yandan Uluslararası Hidrografi Örgütü'nün hazırlamış olduğu S-23 belgesinin 2002 yılındaki (taslak) 4. versiyonunda Ege Denizi'ni Akdeniz'den ayıran sınır olarak Dalaman Çayı'nın denizle buluştuğu nokta (36o42'K-28o44'D) belirlenmiştir. Çuha (Kitira) Adası ise İyon Denizi sınırları içerisinde yer almıştır. Harita 1'de de görüleceği üzere Ege-Akdeniz sınırı bu adaların kuzey cephesi dikkate alınarak belirlenmektedir. Dolayısıyla Bern Mutabakatı'nın tarafları Doğu Akdeniz'de bağlamadığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Bu konuda ayrıca bk. Sertaç Hami Başeren, **Ege Sorunları**, TÜDAV Yay., Ankara 2006, s. 5-7.

37 Bk. Fuat Aksu, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri", **Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset**, Sertaç Hami Başeren (Y. Haz.), A.Ü. SBF Yayınları, Ankara 2013, s. 159-196.

müzakerelerini Kıbrıs sorununun çözümünden sonraya bırakma önerisi kabul edilmemiş, 24 Nisan 2004 referandumundan sonra Rum Yönetimi AB üyesi olmuş ve bu konudaki politikasını hızlandırmıştır. Bu süreçte uluslararası kamuoyunun tepkisini hafifletmek için de Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda müzakerelere başlamaya hazır olduğunu açıklamıştır. Oysa bu öneri bir açmaza işaret etmektedir. Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ta iki toplumun siyasi eşitliğine dayalı bir ortak yönetim kurulmadan, mevcut Rum Yönetimi'ni "meşru" temsilci olarak kabul etmemektedir. Rum Yönetimi'ni tek temsilci kabul ederek müzakerede muhatap alması KKTC'nin hukuki/siyasi varlığının inkârı anlamına gelecektir. Türkiye bu konuyu mevcut koşullarda müzakere edecek toplantıya ilgili tüm taraflardan biri olarak Kıbrıs Türk Toplumu'nun (KKTC'nin) da katılması durumunda kendisinin de katılacağını ifade etmiş ancak bu kez de Rum-Yunan tarafı KKTC'nin eşit statüsünün kabulü anlamına geleceği için öneriye karşı çıkmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kendilerinin temsil ettiğini ifade etmişlerdir.

Deniz yetki alanlarına ilişkin uyuşmazlıkta Rum Yönetimi'nin başvurduğu oldubitti uygulamalarına karşı Türkiye'nin de misilleme stratejisi ile karşılık verdiği görülmektedir. KRY'nin ruhsat ve sondaj faaliyetlerine misilleme olarak Türkiye de KKTC ile 21 Eylül 2011 tarihinde sınırlandırma anlaşması yapmış ve 22 Eylül 2011 tarihinde ruhsat bölgelerinde TPAO'nun araştırma ve sondaj faaliyetlerini ilan etmiştir.[38] KRY'nin ruhsat faaliyetleri ve sınırlandırma anlaşmaları imzalamakta oluşu, Kıbrıs sorununun ilgili tarafları arasında bir denge değişikliğine yol açtığı dikkate alınırsa Türk tarafının buna bir tepki göstermemesi oldubittinin kabulü anlamına gelecektir. Dolayısıyla Türkiye, bu süreçte tepkiye zorlanan, savunmacı aktör durumundadır. Alexander George'un kriz yönetim stratejilerini ele aldığı çalışmalarında ifade ettiği gibi oldubitti stratejisi hasmı bir eylemin sonuçlarını kabule zorlama anlamına gelmektedir ve özünde saldırgan bir kriz yönetim stratejisidir.[39] Mevcut koşulları kendisi için uygun gördüğünde statüyü gerçekleştirdiği bir eylemle değiştir-

38 Türkiye ve KKTC arasında imzalanan sınırlandırma anlaşmasına ilişkin onay süreci 29 Haziran 2012 tarihinde tamamlamış ve Türkiye, 25 Nisan 2014 tarihinde bir nota ile BM'ye bildirilmiştir. "Letter dated 25 April 2014 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/770697/files/A_68_857-EN.pdf?ln=en (Erişim: 5 Ekim 2023).

39 Alexander L. George'un kriz yönetim stratejilerine ilişkin yazdıkları için bk. Alexander L. George, "Strategies for Crisis Management", Alexander. L. George (Ed.), **Avoiding War**, Westview Press, Boulder 1991, p. 377-394.

meye çalışan taraf hasmın tepkisinin cılız-etkisiz kalacağını veya kontrol edebileceğini düşünerek hareket eder. Eğer tepki beklenenden daha sert ve bir savaşı tetikleyecek düzeyde ise bu durumda oldubittiden geri adım atarak stratejiyi bir tür sınama stratejine dönüştürür. Bu ise sonuçta bir tür salam doğrama taktiğiyle hasmın yıpratılmasına yol açar.

Doğu Akdeniz'de yürütülen bu mücadelede Türkiye'nin izlediği stratejinin kontrollü bir tırmandırmayı içeren misilleme olduğu görülmektedir. Misilleme stratejisi, savunmacı tarafın uyguladığı bir stratejidir. Eğer mevcut durumda taraflardan herhangi biri statüyü tek yanlı değiştirecek eylemler gerçekleştiriyorsa bu durumda hasım aktör bunu dengeleyecek davranışları yapabilir. Kimi durumlarda misilleme ya aynı tür davranışa başvurularak veya hasma inandırıcılık ve kararlılığı gösterecek daha belirgin araç ve yöntemlerle gerçekleştirilir (aynıyla karşılık veya misliyle karşılık).

Oldubitti (fait accompli) stratejisinden farklı olarak fiili durumlar[40] (de facto situation) yaratma stratejisindeyse savunmacı taraf statüyü tek yanlı uygulamalarla kendi yararına değiştirmeye çalışan tarafı kendisiyle müzakereye ikna etmek için girişimlerde bulunur. Bu durumsal değişikliklere tepki gösterildiğinde durumu müzakereye hazır olduğu ifade edilir. Örneğin Türkiye 1974-1976 yılları arasında Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de "Türk kıta sahanlığı"nda TPAO'ya petrol arama ruhsatları verdiğinde Yunanistan anında tepki göstermiş ve söz konusu ruhsat alanlarının kendi kıta sahanlığı olduğunu iddia etmiştir. Dönemin deniz hukukuna göre "aynı kıta sahanlığının, kıyıları karşı karşıya olan iki ya da daha fazla devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, bu devletlere ait kıta sahanlığının sınırı bu devletler arasında anlaşma ile tespit edilecektir."[41] Dolayısıyla sahildar ülkeler arasında müzakereyle sınırlandırma anlaşmasının yapılması gerektiğinden Yunanistan her iki tarafın da hak iddiasında bulunduğu bir denizde sınırlandırma müzakerelerinin yapılmasını kabul etmek zorunda kalınmıştır. 1976 yılında tarafların imzaladıkları Bern Mutabakatı[42] ile Türkiye'nin ve Yunanistan'ın sahildar devletler olarak Ege

40 Fiili durum (de facto situation), henüz taraflar arasında bir ahdi hukuk düzeni kurulamadığı bir uyuşmazlıkta taraflardan birinin başlattığı tek yanlı eylemle hasmı söz konusu durumu müzakereye zorlaması olarak tanımlanabilir. Yaratılan fiili durum ancak taraflar arasında hukuki (de jure) bir düzenlemeye bağlandığında anlam ifade edecektir.

41 1958 Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. maddesi için bk. "1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Kıta Sahanlığı Sözleşmesi", http://turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/136-1958-cenevre-deniz-hukuku-soezlesmeleri-kita-sahanligi-soezlesmesi (Erişim: 5 Ekim 2023).

42 Bk. "Bern Agreement Between …"

Denizi'nde kıta sahanlığına sahip oldukları kabul edilirken nihai bir anlaşma sağlanıncaya değin tarafların ulusal kara sularının dışında faaliyetlere girişmeyecekleri kabul edilmiştir.

1987 yılında Yunanistan, Bern Mutabakatı'nın geçerli bir anlaşma olmadığını açıklayarak Taşoz Adası'nın kara sularının dışında petrol arayacağını belirtmesiyle iki ülke arasında tartışma yeniden alevlenmiştir. Bu kriz sırasında Türkiye, misilleme ve zorlayıcı diplomasi stratejisini uygulamıştır.[43] Eğer Yunanistan, kara sularının dışında araştırma faaliyetlerine başlarsa Türkiye de ilan ettiği ruhsat bölgelerinde –tartışmalı alanlarda benzer araştırma faaliyetlerine başlayacağını açıklamıştır. İlerleyen süreçte Yunanistan Bern Mutabakatı'nın geçerli bir metin olduğunu ve kara sularının dışında araştırma faaliyetlerine başlamayacağını açıklamış ve kriz sonlanmıştır. Ancak kıta sahanlığına ilişkin uyuşmazlık hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Diğer yandan özellikle 2003 sonrasında Doğu Akdeniz'de tarafların (Türkiye, KKTC ve KRY) karşılıklı olarak birbirlerinin hamlelerini önlemeye-dengelemeye çalıştıkları gözlenmektedir.[44] Burada ilginç olansa deniz yetki alanlarına tarafların hangi anlamı yükledikleri sorusudur. Türkiye, sahildar ülkelerin deniz yetki alanlarındaki hak ve yetkilerinin doğrudan egemenlik konusu olmadığından hareket ederken Yunanistan ve KRY, bu hak ve yetkileri egemenlik konusu olarak görmektedirler. Aslında tarafların bu yaklaşımında bir süreklilik söz konusudur.[45] Dolayısıyla deniz yetki alanlarında kıyıdar ülkeler arasındaki rekabet de tarafların konuyu "egemen haklar" veya "egemenlik" sorunu olarak değerlendirmesine göre yönlenmektedir.

---

43 Ayrıntılar için bk. Fuat Aksu, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2008, s. 154-193.

44 Özellikle denizcilik faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler bağlamında Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de Navtex yayımları konusunun da bir rekabet aracı olduğu söylenebilir. Uluslararası Hidrografik Örgütü (IHO) toplantılarında Türkiye'nin Ege Denizi ve Doğu Akdeniz'de (NAVAREA III) Navtex bildirimlerine ilişkin olarak yetki bölgelerini düzenleyen bir sınırlandırma anlaşması yapılmamış olduğunu ileri sürdüğü ve Yunanistan ve KRY'nin navtex duyurularını yetkisiz istasyonlar tarafından yapılan duyurular olarak gördüğü belirtilmektedir. Bu konuda IHO'nun 2009, 2017 yıllık raporlarına bakılabilir. "9th Meeting of the IHO Sub-Committee on the World-Wide Navigational Warning Service (WWNWS) Cape Town, South Africa 28 August – 1 September 2017, SUMMARY REPORT", https://iho-monaco.reisswolf.fit/content/a3280724-fcbb-4220-b771-1b0330d68332/1.0 (Erişim: 5 Ekim 2023).

45 Bu eşitlikçi ve gerçekçi yaklaşımı doğrudan dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in 22 Mart 1978 tarihinde TBMM'deki açıklamalarında da gözlemlemek mümkündür:

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına ilişkin rekabetin birbiriyle ilintili araç ve yöntemlerle sürdürüldüğü görülmektedir. Bilimsel araştırma izinleri, ruhsat ve ihaleler, sondajlar, sınırlandırma anlaşmaları bu araç ve yöntemlerden başlıcalarıdır. Bu araç ve yöntemlere başvurulmasının kıyıdar devletlerin egemen hakları veya egemenlik iddiaları konusunda tüm tartışmaları ortadan kaldırdığı söylenemez. Tam aksine III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin kıyıdar ülkelere tanımış olduğu egemen haklar taraflar arasındaki rekabette araçsallaştırılmaktadır. Öyle ki Doğu Akdeniz'in kapalı-yarı kapalı coğrafi özelliği dikkate alındığında çok sayıda kıyıdar ülkenin birbirleriyle sorunlu ilişkilere sahip olması sürekli bir rekabeti beslemektedir. Bu rekabet ortamında kıyıdar ülkeler sürekli olarak birbirlerini dengeleyecek ittifak ilişkileri kurgulamak zorunda kalmaktadır. Özellikle taraflardan bazılarının birbirleriyle sınırlandırma anlaşmaları yapması bu anlaşmalara dahil olmayan diğer kıyıdar ülkeleri de benzer anlaşmalar yapmaya yöneltmektedir. Kaldı ki iki taraf arasında bir sınırlandırma anlaşması bu kez yan sınırları paylaştıkları üçüncü-dördüncü ülkelerle de benzer anlaşma yapmalarını gerektirdiğinden yan sınırların belirlenmesi tartışmalarına yol açmaktadır.[46] KRY'nin Mısır, Lübnan ve İsrail ile gerçekleştirdiği sınırlandırma anlaşmaları bu duruma örnektir.

"Biz, Türk Ulusunun meşru haklarını savunurken, başka herhangi bir ulusun meşru haklarını zedelemeyi düşünmeyiz. Yunanistan'la ilişkilerimizde de bu temel kurala uymamız doğaldır. Ne var ki, bazı uluslararası teknik sorumlulukların egemenlik hakkına benzer biçimde kullanılmak istenmesi, elbette tarafımızdan durumun bir egemenlik sorunu gibi değerlendirilmesini gerektirmez. FIR sorumluluğu böyle bir sorumluluktur.

Ege'deki bir kısım hava sahası ile ilgili olarak, Yunanistan'ın üslendiği uluslararası bir teknik sorumluluk niteliğindedir, bunun bir egemenlik hakkına dönüştürülmesi yolundaki emrivakiler veya eğilimler, elbette Türkiye tarafından kabul edilemez. Kıta Sahanlığı sorununu da, gerçek boyutlarının ötesinde bir egemenlik çekişmesine dönüştürmemek gerekir. Konuya, aramızda bir şeyler alıp verme konusu olarak da bakılmamalıdır. Söz konusu olan, ne Yunanistan'ın kendine ait bir haktan ödün vermesidir, ne de Türkiye'nin kendine ait olmayan bir hak elde etmek istemesidir. Yunanistan'ın zaman içinde tek yanlı olarak yaratmaya kalkıştığı fiili durumları Yunanistan'ın gerçek hakları gibi görme olanağımız elbette yoktur."

Neziroğlu ve Yılmaz, **age.** s. 613.

46 Örneğin Türkiye 2019 yılında Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin olarak Mutabakat Muhtırası imzaladığında buna Suriye devleti Libya ile denizden bir cephesi olmamasına karşın itirazda bulunmuştur. Söz konusu mektup için bk. "Letter dated 29 April 2020 from the Permanent Representative of the Syrian Arab Republic to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/3862113 (erişim:5 Ekim 2023).

Yunanistan ve Mısır'ın itiraz bildirimleri için bk. "Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/3853066 (Erişim: 5 Ekim 2023).

Dolayısıyla kıyıdar ülkeler arasındaki rekabet araç ve yöntemlerinin etkisi birbirinden farklılık göstermektedir. Özellikle 2000 sonrası süreçte rekabetin gözlemlenebileceği girişimleri aşağıdaki başlıklar altında sıralamak olasıdır.

3.2.1. Ruhsat Faaliyetleri

Ülkesel egemenlik bakımından devletler kara ülkesinde olduğu gibi deniz ülkesinde de doğal kaynaklarının araştırılması, çıkarılması ve işletilmesine ilişkin olarak koşullarını kendisinin belirlediği ruhsatlandırma faaliyetlerinde bulunabilir. Bununla birlikte Uluslararası Deniz Hukuku'nun devletlere sağlamış olduğu egemen haklar açısından bakıldığında ise durum görece daha karmaşıktır. III. Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kıyıdar ülkelerin kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgedeki hak ve yetkileri bazı açılardan farklılık göstermektedir. Kıta sahanlığına ilişkin olarak kıyıdar ülkenin bu haklara ilişkin bir ilanı gerekmezken münhasır ekonomik bölge için kıyıdar ülkenin deniz ülkesine ait münhasır ekonomik bölge sınırlarını ilan etmiş olması gerekir. Kıyıdar bir ülke egemen haklarının sınırını ise ancak diğer kıyıdar ülkelerle yapacağı anlaşmalarla gerçekleştirebilir.

Tablo 3. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Ruhsat Faaliyetleri

TÜRKİYE	KKTC	YUNANİSTAN	KRY
TPAO AR/TPO/XIV/D/5011 2012/2802 27.04.2012 AR/TPO/XVI/J/5026 AR/TPO/XVI/K/5027 AR/TPO/XVI/L/5028 2012/2968 27.04.2012	22.09.2011TPAO	3 Ekim 2019 Exxon-Total-ELPE Girit'in Batısı-Güneybatısı	Araştırma Lisansları Blok 2 – Ocak 2013'te Verildi **Eni** Cyprus Limited (%60) - «Operatör» **KOGAS** Kıbrıs Limited (%20) **TotalEnergies** EP Cyprus BV (%20)

"Note verbale dated 23 December 2019 from the Permanent Mission of Egypt to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/3841139 (Erişim: 5 Ekim 2023).

AR/TPO/XIV/E/5029 2012/2973 27.04.2012 AR/TPO/XVIII/F/5033 AR/TPO/XVIII/G/5034 AR/TPO/XVIII/H/5035 2012/2974 27.04.2012 AR/TPO/XIII/A 2012/2975 27.04.2012 TPO/XIV/C 2012/1753 27.04.2012 AR/TPO/XVIII/E M/TPO/XVIII/A 2008/14004 16.07.2009 AR/TPO/XVI/E M/TPO/XVI/A 2008/14005 16.07.2009 AR/TPO/I/A AR/TPO/IX/B AR/TPO/IX/C AR/TPO/IX/D 7/8563 18.07.1974			Blok 3 – Ocak 2013'te verildi **Eni** Cyprus Limited (%50) - «Operatör» **KOGAS** Kıbrıs Limited (%20) **TotalEnergies** EP Cyprus BV (%30) Blok 5 – Aralık 2021'de verildi **Exxon Mobil** Exploration and **Production Cyprus** (Offshore) Limited (%60) - «Operatör» **Qatar** Petroleum International Upstream LLC (%40) Blok 6 – Nisan 2017'de verildi **Eni** Cyprus Limited (%50) - «Operatör» **TotalEnergies** EP Cyprus BV (%50) Blok 7 – Eylül 2019'da Verildi **TotalEnergies** EP Cyprus BV (%50) - «Operatör» **Eni** Kıbrıs Limited (%50) Blok 8 – Nisan 2017'de verildi

			Eni Cyprus Limited (%60) - «Operatör» **TotalEnergies** EP Cyprus BV (%40) Blok 9 – Ocak 2013'te verildi **Eni** Cyprus Limited (%60) - «Operatör» **KOGAS** Kıbrıs Limited (%20) **TotalEnergies** EP Cyprus BV (%20) Blok 10 – Nisan 2017'de verildi **Exxon Mobil** Exploration and **Production Cyprus** (Offshore) Limited (%60) - «Operatör» Qatar Petroleum International Upstream LLC (%40) Blok 11 – Şubat 2013'te verildi Total Energies EP Cyprus BV (%50) - «Operatör» **Eni Kıbrıs** Limited (%50) İşletme Lisansı

			Blok 12 (Afrodit) – Kasım 2019'da Verildi **Chevron** Cyprus Limited (%35) - «Operatör» **Delek** Sondaj Limited Ortaklığı (%30) **BG Kıbrıs** Limited (%35)

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Henüz bir anlaşmanın gerçekleştirilemediği deniz yetki alanlarında kıyıdar ülkelerin hak iddiasında bulundukları bölgelere ilişkin olarak sınırları tek yanlı belirlemeleri ve bunu BM'ye bildirmeleri mümkündür. Ancak bu bildirimler sadece bir sınırlandırma anlaşması için kıyıdar ülkelerin istemlerinin kayda geçirilmesinin ötesinde bir anlam ifade etmez. Dolayısıyla kıyıdar ülkelerin tek yanlı ruhsat faaliyetleri sınırlı bir etkiye sahiptir ve çoğu kez bir uyuşmazlık ve çatışmanın da aracıdır.

Tablo 3'te görüldüğü gibi Doğu Akdeniz özelinde gerek Türkiye gerekse KRY farklı zaman dilimlerinde ya ulusal şirketlerine veya uluslararası şirketlere araştırma-sondaj ruhsatları vermiştir. Özellikle egemen hak iddialarının örtüştüğü alanlarda bu ruhsatlara dayanarak arama-sondaj faaliyetleri icra edilmeye başlandığında ise diğer ülkenin itiraz ve fiili askerî engellemeleri ile karşılaşılmaktadır.

3.2.2. Bilimsel Araştırma Faaliyetleri

Devletler deniz yetki alanlarında diğer ülkelerin gerçekleştirecekleri bilimsel araştırma faaliyetlerini engelleme hakkına sahip değildir, ancak bu konuda Sözleşmenin 246. ve sonraki maddelerinde düzenleyici kuralları belirleme hakkı söz konusudur. Kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sınırları içinde gerçekleştirilecek bilimsel araştırma faaliyetleri için kıyıdar ülkenin haberdar edilmesi, araştırmayı gerçekleştirecek kuruluşların Sözleşme yükümlülüklerine uygun hareket etmeleri beklenir.

Doğu Akdeniz'de kıyıdar ülkeler arasında sınırlandırma bakımından eksiksiz bir anlaşmanın henüz sağlanamamış olmasına rağmen kıyıdar ülkelerin araştırma kuruluşları veya uluslararası araştırma kuruluşları uzun zamandan

beri bölgede farklı amaçlarla araştırma faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin 1970'lerden itibaren Doğu Akdeniz'de bilimsel araştırma faaliyetlerini desteklediği veya kendi araştırma kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirdiği görülmektedir. Kuşkusuz bu araştırmalardan bir kısmı münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığındaki hidrokarbon zenginliklerini araştırma amacına yönelik gerçekleşmiştir.

Bilimsel araştırma faaliyetleri bakımından kıyıdar olmayan ülke araştırma kuruluşlarının söz konusu alanlardaki faaliyetlerini gerçekleştirebilmeleri için kıyıdar ülkeden izin almaları, en azından haberdar etmeleri bir rekabet doğurabilmektedir. Birden fazla ülkenin hak iddiasının örtüştüğü alanlarda gerçekleştirilecek araştırma faaliyetlerinde hangi ülkenin yetkiye sahip olduğu tartışma doğurmaktadır. Araştırma faaliyetlerine ilişkin navtekslerin duyurulması sürecinde de kıyıdar ülkelerin kuruluşları arasında yetkili-yetkisiz suçlamaları yapılmaktadır. Örneğin Türkiye, Doğu Akdeniz'de KRY kuruluşlarının navteks duyurularını yetkisiz birim tarafından yapıldığı gerekçesiyle reddetmektedir.[47]

Tablo 4'te görüleceği üzere Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de duyurmuş olduğu navtexler "sismik araştırma, "sismik çalışma", "bilimsel çalışma", "bilimsel araştırma" gibi farklı isimlendirmelere yer vermektedir. Bunun yanı sıra deniz kablolarının döşenmesi veya bakımına ilişkin teknik nitelikli çalışmalar için de zaman zaman navtex duyuruları yapılmıştır.

Tablo 4. Doğu Akdeniz'de Araştırma İzinleri

TÜRKİYE	KKTC	YUNANİSTAN	KRY
Sismik Araştırma – Sismik Çalışma İzni 2007 R/V K.PİRİ REİS (Navtex No.: 457) 2007 R/V K.PİRİ REİS (Navtex No.: 492) 2008 Malene Ostervold (SHOD-545/20)	27 Sept.-1 Nov 2011R/V Piri Reis	-	2002 Northern Access (Türkiye tarafından engellendi)

47 Türkiye, Uluslararası Hidrografi Örgütü'nde Ege Denizi ve Akdeniz'de bölge ülkeleri arasında yetki bölgelerinin sınırlandırılmasına ilişkin bir anlaşma yapılmamış olduğunu, ancak bir düzenleme yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda bk. "Statement by Turkey on WWNWS9/3/2/III MSI Self Assessment NAVAREA III", **IHO**, https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/CPRNW/WWNWS9/WWNWS9-Full_Final_Report.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

2010 OCEANIC CHALLENGER (GEO CHALLENGER), CASSANDRA 5 ve STORMBAS (Navtex No.. 868) [Antalya Körfezi] 2011 M/V BERGER SURVEYOR, M/V SHARONA, M/V GLOMAR VENTURE ve THOR BEAMER (Navtex No.: 604/11) 2011 R/V K.PİRİ REİS (Navtex No.: 691/11) 2014 BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V BRAVO SUPPORTER VE M/V DEEP SUPPORTER (Navtex No.: 743/14) 2014 BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V BRAVO SUPPORTER VE M/V DEEP SUPPORTER (Navtex No.: 765/14) 2018-2019 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:1032) 2019 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:0147) 2019 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:0549) 2019 R/V Barbaros Hayreddin Paşa, M/V Tanux-1, R/V Apollo Moon (Navtex No.:832) 2019 R/V Barbaros Hayreddin Paşa, M/V Tanux-1, R/V Apollo Moon (Navtex No.:835) 2019 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:999) 2019 R/V ORUÇ REİS, ATAMAN AND CENGİZHAN (Navtex No.: 1323/19) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 595/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 0977/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1024/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (TURNHOS N/W: 1062/20)	conducted 2D Seismic Survey		2006 *Prepared by* Beicip-Franlab (MC2D-YP2006) 2007 M/V Atlantic Explorer (MC3D-CYP2007) 2008 M/V Harrier Explorer (MC2D-CYP2008) 2011 2013 (MC3D-CYP2013)

2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1085/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1093/20) 2020 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:1178) 2020 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:1257) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1262/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1314/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1332/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1364/20) 2020-2021 R/V BARBAROS HAYREDDİN PAŞA, M/V TANUX-1, R/V APOLLO MOON (Navtex No.:1378) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1404/20) 2020 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1460/20) 2020-2021 R/V ORUÇ REİS, A. AND C. (Navtex No.: 1610/20) 2022-2023 R/V ORUÇ REİS, ATAMAN (TURNHOS N/W : 0896/22)			
Bilimsel Araştırma – Bilimsel Çalışma İzni 2007 R/V BİLİM (Navtex No.: 491) 2009 R/V MARIA S. MERIAN (Navtex No.: 609/09) 2017 ODIN FINDER (Navtex No.: 1095/20)			

Kaynak: Yazar tarafından Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Navtex Arşivi'nden derlenmiştir. Navtex'lerde "sismik araştırma" ve "sismik çalışma" ifadeleri içeren navtexler "bilimsel araştırma", "bilimsel çalışma" ifadelerinden ayrılarak tabloya aktarılmıştır.

Farklı isimlendirmeler kullanılmış olsa da söz konusu sismik-bilimsel araştırma/çalışmaların UNCLOS bakımından kıyıdar ülkeye bir egemen hak doğurmuş olduğundan söz etmek kolay değildir. Çünkü henüz Türkiye ile (KKTC ve Libya dışında) kıyıdar ülkeler arasında bir sınırlandırma anlaşması

yapılmış değildir.[48] Tarafların hak iddiasında bulundukları bir deniz alanında yürütülen sismik veya bilimsel araştırmadan söz edilmektedir. Buradaki çelişki ise sismik araştırmalar için hangi kıyıdar ülkeden izin alınacağı ve zarar vermeme ilkesine uygunluğun nasıl saptanacağıdır.[49]

3.2.3. Sondaj Faaliyetleri

Deniz yetki alanları açısından kıyıdar ülkelerin kıta sahanlığında sondaj faaliyeti münhasır bir egemen hakka işaret etmektedir. Çünkü sadece kıyıdar ülkeler veya yetkilendirdiği kuruluşlar ruhsat alanlarında sondaj faaliyeti icra edebilirler. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, kıyıdar ülkeler arasında bir sınırlandırma anlaşmasının yapılıp yapılmadığıdır. Eğer kıyıdar ülkeler arasında bir kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması yapılmamışsa ve sondaj alanları örtüşüyor ise kaçınılmaz olarak ilgili ülkeler arasında bir uyuşmazlık-çatışma yaşanabilir.

Tablo 5. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarında Sondaj İzin ve Faaliyetleri

Türkiye	KKTC	Yunanistan	KRY
Sondaj faaliyetleri 29.10 2018 Alanya 1 (FATİH) 30.04.2019 Finike 1 (FATİH) 08.10.2019 Güzelyurt (YAVUZ) 10.02.2020 Narlıkuyu (FATİH)	07.07.2019 Karpaz 1 (YAVUZ) 15.11.2019 Magosa 1 (FATİH) 18.01.2020 Lefkoşa 1 (YAVUZ)	-	19.09.2011 Noble Homer Ferrington 01.06.2013 ENSCO 5006 19.09.2014 SAIPEM 10000 06.01.2015 SAIPEM 1000 12.07.2017 West Capella

48 UNCLOS 56. ve 77. maddelerine göre kıyıdar ülkenin denize ilişkin bilimsel araştırma yapma konusunda münhasır hakkı bulunmaktadır.

49 Türkiye-Yunanistan arasındaki Ege Denizi Kıta Sahanlığı uyuşmazlığına ilişkin olarak 1976 tarihli Uluslararası Adalet Divanı kararında Türkiye'nin Ege Denizi'nde yürüttüğü sismik araştırma faaliyetlerinin kıyıdar ülkelerin hak ve menfaatlerine halel getirmediği belirtilmiştir. Ancak süreç içerisinde deniz yetki alanlarında yürütülen sismik araştırma faaliyetlerinin olası etkilerinin daha fazla önem kazandığı görülmektedir. Örneğin Güneysu sismik araştırmaların deniz canlıları üzerindeki olumsuz etkilerinin zarar vermeme ilkesinin ihlalini oluşturduğunu belirtmektedir. Bu konuda bk. Gökhan Güneysu, "Sualtında İcra Edilen Sismik Araştırmalardan Kaynaklanan Kirlilik ve Uluslararası Hukuk". **SİYASAL: Journal of Political Sciences**, Cilt: 29, Sayı: 1, 2020, s. 33–50, http://doi.org/10.26650/siyasal.2020.29.1.0076 (Erişim: 5 Ekim 2023).

20.04.2020 Selçuklu (YAVUZ)			28.12.2017 SAIPEM 12000 09.02.2018 SAIPEM (Gerçekleşmedi) 15.11.2018 STENA ICE MAX 09.01.2019 STENA ICE MAX 16.11.2021 TUNGSTEN EXPLORER

Kaynak: Yazar tarafından Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı Navtex Arşivi'nden derlenmiştir.

Kıyıdar ülkeler hak iddia ettiği kıta sahanlığı bölgelerinde sondaj faaliyetine girişmeyi egemen haklara sahip olduklarının bir işareti olarak görürler. Ancak aynı bölgede hak iddiasında olan diğer kıyıdar ülkeyle bir sınırlandırma anlaşması gerçekleştirmeden istikrar ve uzlaşı yaratmak mümkün değildir. Doğu Akdeniz'de Türkiye, KRY, İsrail ve Mısır kıyıdar ülkeler olarak hak iddiasında bulundukları bölgelerde çeşitli sondaj faaliyetlerini icra etmektedirler. KRY'nin Mısır, Lübnan, İsrail'le yapmış olduğu sınırlandırma anlaşmaları KRY'nin statüsü dolayısıyla Türkiye ve KKTC tarafından meşru kabul edilmemektedir. Türkiye'ye göre bugünkü Kıbrıs Cumhuriyeti 1960'ta kurulan ortak devlet değildir ve Kıbrıs Türk Toplumu'nun temsil edilmediği bir devletin bu tür yetkileri kullanması mümkün değildir. Dolayısıyla KRY'nin araştırma ve sondaj izni verdiği deniz alanlarında Kıbrıs Türk Toplumu'nun da egemen hakları vardır ve bu bölgelerde KKTC'nin verdiği araştırma ve sondaj ruhsatlarıyla faaliyet icra edilebilir.[50] Nitekim TPAO KKTC'nin vermiş olduğu ruhsatlara dayanarak Kıbrıs'ın güneyinde tartışmalı bölgelere yakın yerlerde sondaj faaliyetleri gerçekleştirmiştir.

50 Dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız KKTC ile yapılan anlaşma sonrasında yapmış olduğu açıklamalarda Kıbrıs'ın doğal kaynakları üzerinde iki toplumun da hakları bulunduğunu, eğer Kuzey'de veya Güney'de TPAO'nun KKTC adına gerçekleştireceği sondajlarda hidrokarbon kaynaklarına rastlanır ve bunlar üretilirse elde edilen kazancın Rum Toplumu ile paylaşılmasının mümkün olduğunu açıklamıştır. Bu konuda bk. "Bakan Taner Yıldız: 'Kıbrıs'ta Kaynaklar Her İki Toplum Tarafından Adilane Paylaşılmalı'", **Milliyet**, 21.11.2014, https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/bakan-taner-yildiz-kibris-ta-kaynaklar-her-iki-toplum-tarafindan-adilane-paylasilmali-10483845 (Erişim: 5 Ekim 2023).

3.2.4. Sınırlandırma Anlaşmaları

Doğu Akdeniz'de komşu ülkeler arasındaki sınırlandırma anlaşmalarının diğer kıyıdar ülkeler açısından tanınıp tanınmaması temel açmaz olarak görülmektedir. Tablo 6'da görüldüğü gibi KRY sırasıyla 2003 yılında Mısır[51], 2007 yılında Lübnan[52], 2010 yılında ise İsrail[53] ile sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır. Bunu takiben Türkiye ise 2011 yılında KKTC ve 2019 yılında ise Libya Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır.[54] Yunanistan ise Mısır ile 6 Ağustos 2020 tarihinde MEB sınırlandırma anlaşması imzalamış ve 24 Aralık 2020 tarihinde BM Denizcilik ve Deniz Hukuku Ofisi Hukuk İşleri Bürosu tarafından yayınlanarak kayda geçirilmiştir.[55] 27 Ekim 2022 tarihinde ise Lübnan-İsrail arasında deniz yetki alanları sınırlandırma anlaşması imzalanmıştır.[56]

---

51 "Agreement Between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", 17 February 2003 (entry into force: 7 March 2004; registration #: I-44649; https://treaties.un.org/Pages/AdvanceSearch.aspx?tab=UNTS&clang=_en (Erişim: 5 Ekim 2023).

52 Bu anlaşma imzalanmış olmasına rağmen Lübnan henüz onay sürecini tamamlamadığı için yürürlükte değildir. KRY 2009 yılında anlaşmayı onaylamıştır.

53 "Agreement Between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", signed in Nicosia on 17 December 2010 (entry into force: 25 February 2011; registration #:I-48387; registration date: 9 March 2011; http://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7 (Erişim: 5 Ekim 2023).

54 "Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean" 27 November 2019 (entry into force: 8 December 2019; registration #: 56119; registration date: 11 December 2019; UNTS) https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

55 "Agreement Between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries", 6 August 2020 (entry into force: 2 September 2020; registration #: I-56237; registration date: 3 September 2020; https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028058a22f&clang=_en (Erişim: 5 Ekim 2023).

56 Söz konusu anlaşmaya ilişkin koordinatlar BM'ye bildirilmiş olmakla beraber tarafların onay süreçleri devam etmektedir. Bk. "List of Geographic Coordinates for the Delimitation of a Maritime Boundary Line of the Territorial Sea and Exclusive Economic Zone of Lebanon", https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LebanonCoordinates.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

Kıyıdar ülkeler arasında sınırlandırma anlaşmalarının yapılmakta oluşu özü itibarıyla Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan ve KRY arasındaki rekabeti gündeme getirmektedir. Hâlihazırda Türkiye ile Yunanistan arasında Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunda bir doğrudan müzakere söz konusu değildir. KRY ile Türkiye arasında ise diplomatik tanıma ve ilişki kurulmuş değildir. Daha önce ifade edildiği gibi Türkiye garantörü bulunduğu 1960 antlaşmalarıyla kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde 1964 yılından beri Türk Toplumu temsil edilmediği ve karar yapısında temsilcileri yer almadığı için Kıbrıs Cumhuriyeti'ni meşru temsilci olarak tanımamaktadır. Türkiye'nin görüşüne göre Kıbrıs'ta her iki toplumun da temsil edildiği bir devlet oluşturulduğu takdirde deniz yetki alanları konusunu bu devletle müzakere edebileceğini belirtmektedir. Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu temsilcilerine göre Kıbrıs Rum Toplumu temsilcilerinin diğer kıyıdar ülkelerle sınırlandırma anlaşmaları yapmakta oluşu hukuki/siyasi bakımdan kurucu antlaşmalara aykırı bir işlem oluşturmaktadır. KRY bu tür sınırlandırma anlaşmaları yaptığı gibi KKTC de benzer anlaşmaları yapabilir. Ancak buradaki pratik zorluk KKTC'yi Türkiye dışındaki kıyıdar ülkelerin tanımıyor oluşudur.

Tablo 6. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Sınırlandırma Anlaşmaları ve Ortak Projeler

Türkiye	KKTC	Yunanistan	KRY
21.09.2011 KKTC (Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması) 27.11.2019 Libya (Ulusal Mutabakat Hükûmeti ile Mutabakat Muhtırası) (3 Ekim 2022 Türkiye Cumhuriyeti ve Libya Ulusal Birlik Hükûmeti Arasında Hidrokarbon Alanında İş birliğine Dair Mutabakat Muhtırası)	21.09.2011 KKTC-Türkiye (Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması)	06.08.2020 Mısır (MEB) 24.05. 1977/ 09.06.2020 İtalya	17 Şubat 2003 Mısır 17 Ocak 2007 Lübnan 17 Aralık2010 İsrail (27 Ekim 2022 Lübnan-İsrail)
Çok Taraflı Ortak Projeler			

-	-	Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EMGF) EastMed	Doğu Akdeniz Gaz Forumu (EMGF) EastMed

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Dolayısıyla KKTC bu hakkını ancak Türkiye ile yapmış olduğu anlaşmalar çerçevesinde kullanabilmektedir. Bu durum ise Türkiye'nin bir yandan kendi egemen haklarını bir yandan da KKTC'nin egemen haklarını üçüncü taraflara karşı edimsel olarak savunmasını gerektirmektedir. Nitekim özellikle KRY'nin Doğu Akdeniz'de ilan ettiği ruhsat bölgelerinde sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışan şirketleri zaman zaman karşı karşıya getirmektedir. Bu gibi durumlarda Türkiye kimi zaman ruhsat bölgelerindeki askerî varlığını kullanarak sondajlara engel olmakta kimi zaman da navtex duyurularıyla bu bölgelerde askerî tatbikatlar icra etmektedir. Ruhsat edinmiş şirketler şimdilik doğrudan bu rekabetin tarafı olmaktan kaçınmak için sismik araştırma ve sondaj faaliyetlerini Türkiye ve KKTC'nin ilan ettiği ruhsat alanlarıyla örtüştürmemeye çalışmaktadırlar.

Sonuç

Doğu Akdeniz'de Türkiye ve Yunanistan arasındaki rekabetin çok katmanlı ve çok aktörlü yapısının tarafları giderek daha fazla dikkatli olmaya yönlendirdiği söylenebilir. Rekabetin bir yandan egemenliği, diğer yandan egemen hakları ilgilendirmesi ülkelerin mevcut koşullarda iş birliği yapmasını zorlaştırmaktadır. Hasmane ilişkilere sahip iki ülkenin birbirine üstünlük sağlamaya çalışırken tüm güç unsurlarını ve ittifak kurabilme becerilerini kullanması çoğu kez istediğini elde etmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu durumun kısa ve orta erimde hasım aktörler arasında istikrarlı bir barış ve iş birliğini oluşturmayı kolaylaştırmadığı da bir gerçektir. Rekabet içerisindeki aktörlerden birinin diğer aktörün hak ve menfaatlerini dikkate almadan mevcut durumu oldubitti ile kendi yararına değiştirmeye çalışması ilişkilerde yıkıcı etkiler yaratır. Bu ise uzun soluklu/tekrarlayan çatışmalara neden olmaktadır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planında kimliğe içkin özellikleri de dikkate alındığında teknik ve hukuki yöntemlerle çözülebilecek uyuşmazlıklar bile kolaylıkla müzakere edilemez siyasi açmazlara dönüşebilmektedir.

2000'li yıllar özelinde bakıldığında ise Ege Denizi'nde Türkiye ile Yunanistan arasındaki rekabetin Doğu Akdeniz'i de kapsayacak şekilde genişlediği

gözlenmektedir. Özellikle KRY'nin Avrupa Birliğine üyeliğinin ardından bu rekabet ilişkisi yoğunluk kazanmıştır. Bu yoğunlukta Türkiye'nin son dönemde izlemiş olduğu dış politikanın olumsuz sonuçlarının da etkili olduğu söylenebilir. Doğu Akdeniz'deki rekabet salt iki ülke arasındaki güç dengesiyle açıklanabilecek nitelikte değildir. Tarafların kıyıdar ülkeler ve içinde yer aldıkları ittifaklar ve uluslararası örgütlerdeki etkileriyle de yakından ilintilidir. Türkiye'nin özellikle Doğu Akdeniz'e kıyıdar ülkelerle ilişkilerinde yaşadığı sorunlar, diplomatik-siyasi ilişkilerdeki diyalog eksikliği Türkiye'nin tezlerini destekleyecek ülkelerin sayısını azaltmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kıyıdar ülkeler Türkiye yerine KRY-Yunanistan yanında yer almayı "stratejik çıkarları" bakımından gerekli görmektedirler. Özellikle Suriye, İsrail ve Mısır ile çatışmacı ilişkiler dolayısıyla bu ülkeler Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları sınırlarının belirlenmesinde Türkiye yerine Yunanistan'la iş birliği yapmayı tercih etmektedirler.

Bu açıdan bakıldığında Yunanistan'ın bir yandan KRY'nin deniz yetki alanlarına ilişkin faaliyetlerine destek verirken diğer yandan da Ege Denizi'ndeki deniz yetki alanlarına ilişkin tezlerine uygun zemin hazırlamakta olduğu görülmektedir. 2021 yılının ilk aylarında İyon Denizi'nde Yunanistan'ın ulusal kara suları sınırını 12 deniz miline genişletmesinin ardından Başbakan K. Mitsotakis ve Dışişleri Bakanı Nikos Dendias'ın yaptıkları açıklamada 1947 yılından 74 yıl sonra Yunanistan'ın ilk kez ulusal sınırlarını genişletmiş olduklarına vurgu yapmaları bu açıdan anlamlıdır.[57] Yunanistan'ın bu faaliyetinin ardından Doğu Akdeniz'de Girit-Rodos yayındaki adaların ve Meis'in sadece güney cephelerinde kara sularını 12 deniz miline genişletmeye çalışması bile Türkiye ve Yunanistan'da savaş nedeni sayma kararını yeniden tartışmaların odağına taşıyacaktır. Böyle bir çaba görünürde uluslararası hukuka uygun bir tasarruf olarak dillendirilse bile söz konusu adalar arasındaki mesafenin 24 deniz milinden geniş olmaması bu adalar arasındaki açık deniz

57 Mitsotakis ve Dendias'ın bu konuya ilişkin konuşmaları için bk. Alexandros Fotiadis and Theodore Karaoulanis, "Greece votes for the extension of its territorial waters", EURACTIV, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/greece-votes-for-the-extension-of-its-territorial-waters/ (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Minister of Foreign Affairs N. Dendias' speech during the parliamentary debate on the draft law, "Determining the breadth of territorial waters in the maritime zone of the Ionian and the Ionian Islands up to Cape Tenaro in the Peloponnese, (19.01.2021)", **MFA.GR**, https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-dendias-speech-during-the-parliamentary-debate-on-the-draft-law-determining-the-breadth-of-territorial-waters-in-the-maritime-zone-of-the-ionian-and-the-ionian-islands-up-to-cape-tenaro-in-the-peloponnese-19012021.html (Erişim: 5 Ekim 2023).

statüsünü ortadan kaldıracaktır. Dolayısıyla Ege Denizi'nden Doğu Akdeniz'e geçişlerde serbest geçiş hakkı zararsız geçişe dönüşecektir ki Türkiye'nin bu konudaki ısrarlı itirazı bilinmektedir.

Diğer yandan Yunanistan ile Türkiye arasındaki rekabette bölgesel kutuplaşmaya doğru gidildiği görülmektedir. Bu kutuplaşma Karadeniz coğrafyasındaki Rusya-Ukrayna arasındaki çatışmayı da kapsar bir şekilde gelişmektedir. Yunanistan bu çatışmada ABD ve AB ile paralel bir dış politika izlemektedir. Türkiye'nin izlediği dış politika ise zaman zaman ABD ve AB'nin öncelikleriyle çatışmaktadır. Farklı gerekçelerden beslenmiş olsa da Türkiye ve Rusya Federasyonu ABD ve AB karşısında kontrollü bir iş birliği sergilemektedir. Rusya Federasyonu Yunanistan'ın ABD'ye sağlamakta olduğu askerî kolaylıklardan ve Ukrayna'yı desteklemekte oluşundan ciddi olarak rahatsızlık duymaktadır. Türkiye ise Ukrayna-Rusya arasındaki çatışmada hayırhah bir denge gözetmeyi sürdürmektedir. Dolayısıyla Yunanistan'ın izlediği siyasa Türkiye ve Rusya Federasyonu'nu bu noktada yakınlaştırmaktadır. Özellikle Suriye'de ayrılıkçı Kürt hareketlerine vermiş olduğu destekle beraber Yunanistan'a sağlamış olduğu askerî yardım ve kolaylıklar bölgede Türkiye ile ABD'yi karşı karşıya getirmektedir. ABD'nin F-35 uçakları, S-400 füzelerinin satın alınması, FETÖ/PDY ve Suriye'de PKK türevi örgütlere ilişkin olarak izlediği siyasa dolaylı veya doğrudan Türkiye ile Yunanistan arasındaki stratejik dengeyi Yunanistan lehine bozmaktadır. Bu destek Yunanistan'ı Türkiye ile ilgili uyuşmazlıklarda oldubittilere başvurmaya cesaretlendirmektedir. Silahsızlandırılmış statüdeki Yunan adalarında askerî tahkimatlar yapılması ve ahdi statünün ihlali doğal olarak Türkiye'nin tepkisini çekmektedir. Bölgedeki gerilimin tırmanması ise çatışmanın askerîleşmesi ihtimalini yükseltmektedir. Özellikle 17 Aralık 2022'de NATO kapsamlı (NEXUS ACE) görev uçuşları sırasında Yunanistan savaş uçaklarının Türk uçaklarına radar kilidi atmaları gerginliği daha da tırmandırmıştır.[58] Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında iki ülke arasındaki rekabetin tırmanmakta olduğu bunun ise Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde Türkiye ve Yunanistan arasında kriz ve/ya askerîleşmiş çatışma riskini arttırdığı söylenebilir.

Artan gerginlik ve askerîleşmiş çatışma riski dolayısıyla her iki ülkede aşırı milliyetçi yaklaşımların ivme kazandığı görülmektedir. Siyasilerin çatış-

58 "Yunanistan'dan yeni provokasyon: Türk savaş uçaklarına radar kilidi attı", **Cumhuriyet**, 20 Aralık 2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/yunanistandan-yeni-provokasyon-turk-savas-ucaklarina-radar-kilidi-atti-2013646 (Erişim: 5 Ekim 2023).

macı söz ve söylemleri kitle iletişim araçları üzerinden geniş kitlelere ulaşmakta, bu ise rekabeti, hasmane duygu ve algılamaları derinleştirmektedir. Sonuçta 2000'lerin başında yakalanan güven ve güvenlik arttırıcı ılımlı beklentilerin yerini son dönemde olumsuz algılar almıştır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye-Yunanistan arasındaki ilişkilerin genel seyrinde tekrarlayan uyuşmazlık-çatışma özelliği varlığını hâlâ korumaktadır.

Kaynaklar

Acer, Yücel, **Ege ve Doğu Akdeniz'de Sınırlandırma Sorunları**, SETA Yay., İstanbul, 2021.

Aksu, Fuat, "Uyuşmazlık-Kriz Sarmalından Algı Değişimine Türkiye-Yunanistan İlişkileri", **Rodos ve İstanköy Türklüğü**, Mustafa Kaymakçı ve Cihan Özgün (Ed.), RİOTKDD Yay., İzmir, 2014, s. 55-90.

Aksu, Fuat, "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye-AB İlişkileri". **Doğu Akdeniz'de Hukuk ve Siyaset**, Sertaç Hami Başeren (Y. Haz.), A.Ü. SBF Yayınları, Ankara, 2013, s. 159-196.

Aksu, Fuat, "Protracted Conflicts and Foreign Policy Crises in Turkish Foreign Policy", **New Concepts and New Conflicts in Global Security Issues**, R. Kutay Karaca and Fatma Zeynep Özkurt (Eds.), İstanbul Gelişim University Press, İstanbul, 2017, s. 65-98.

Aksu, Fuat, **Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2008.

Aksu, Fuat, **Türk-Yunan İlişkileri: İlişkilerin Yönelimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme**, SAEMK Yay., Ankara, 2001.

Başeren, Sertaç Hami ve Kurumahmut, Ali (Y. Haz.), **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK Yay., Ankara, 2003.

Başeren, Sertaç Hami, "Ege'de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü", Ali Kurumahmut (Y. Haz.), **Ege'de Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s. 82-115

Başeren, Sertaç Hami, **Ege Sorunları**, TÜDAV Yay., Ankara, 2006.

Bölükbaşı, Deniz, **Turkey and Greece The Aegean Disputes**, London: Cavendish Publishing Limited, 2004.

Brecher, Michael, **The World of Protracted Conflicts**, Lexington, Maryland, 2016.

Fotiadis, Alexandros and Karaoulanis, Theodore, "Greece votes for the extension of its territorial waters", **EURACTIV**, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/greece-votes-for-the-extension-of-its-territorial-waters/ (Erişim: 5 Ekim 2023).

George, Alexander L., "Strategies for Crisis Management", Alexander, L. George (Ed.), **Avoiding War**, Westview Press, Boulder, 1991, p.377-394.

Goertz, Gary and Diehl, Paul, "(Enduring) Rivalries", Manus I. Midlarsky (ed), **Handbook of War Studies II**, University of Michigan Press, Ann Arbor, 2000, p. 222-270.

Güneysu, Gökhan, "Sualtında İcra Edilen Sismik Araştırmalardan Kaynaklanan Kirlilik ve Uluslararası Hukuk", **SİYASAL: Journal of Political Sciences**, Cilt 29, Sayı 1, 2020, s. 33-50, http://doi.org/10.26650/siyasal.2020.29.1.0076 (Erişim: 5 Ekim 2023).

Hürsoy, Siret ve Özün Çöllüoğlu, Z, Melis, "Ontological (In)security in the EU: The Case of Cyprus", **Ankara Çalışmaları Dergisi**, Cilt 21, No 1, 2022, s. 167-193.

Ioannides, Nicholas A., **Maritime Claims and Boundary Delimitation Tensions and Trends in the Eastern Mediterranean Sea**, Routledge, London, 2020.

Kuneralp, Zeki, **İkili Rapor**, İSİS Yay., İstanbul, 1997.

Kurumahmut, Ali, "Uluslararası Andlaşmalara Göre Ege Adaları'nın Egemenlik Devirleri", Sertaç Hami Başeren ve Ali Kurumahmut (Y. Haz.), **Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar**, SAEMK Yay., Ankara, 2003, s. 11-69.

Küçük, Ayşe, **Türk Dış Politikası Açısından Tekrarlayan Çatışmalar: Algı, Söylem, Siyasa**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: YTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020

Küçük, Ayşe ve Aksu, Fuat, "Türk Dış Politikasında Tekrarlayan Çatışmalar: Türk[iye]-Yunan[istan] ve Türk[iye]-Ermeni[stan] İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", **Uluslararası X. Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi-Diplomasi ve Savaşın Değişen Rolü- (8 - 10 Ekim 2018 Bursa / Türkiye)**, Tayyar Arı ve Kader Özlem (Eds.), Dora Yay., Bursa, 2018, s. 204-238.

Lacoste, Yves, **Büyük Oyunu Anlamak**, NTV Yayınları, İstanbul, 2007.

Lacoste, Yves, **Coğrafya Her Şeyden Önce Savaş Yapmaya Yarar**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2014.

Mercan, Salih, Dış Siyasi Olaylarla İlgili TBMM'nin Gizli Oturum Görüşmelerinde Kıbrıs (1974), İKSAD Publication, Ankara, 2019.

Neziroğlu, İrfan ve Yılmaz, Tuncer (Y. Haz.), **Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları**, Cilt 7, TBMM Başkanlığı Yay., Ankara, 2014.

Özman, Aydoğan, **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1984.

Papandreu, Andreas, **Namlunun Ucundaki Demokrasi**, Bilgi Yayınları, İstanbul, 1988.

Resmî Gazete, 18 Temmuz 1974, Sayı:14949, http://turkishgreek.org/images/belgeler/14949.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

Sayıcı, İlhan, **Yunan İç Savaşı'nın Türk Basınına Yansıması (1946-1949)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2011.

Syrigos, Angelos and Dokos, Thanos, **Atlas of Greek- Turkish Relations**, Kathimerini, 2020, https://www.syrigos.gr/books/Atlas_syrigos_ dokos.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

Şahin, Haluk, **Gece Gelen Mektup**, Cep Kitapları, İstanbul, 1987.

Thompson, William P., "Identifying Rivals and Rivalries in World Politics", **International Studies Quarterly**, 45, 2001, p. 557-586.

"1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri: Kıta Sahanlığı Sözleşmesi", http://turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/136-1958-cenevre-deniz-hukuku-soezlesmeleri-kita-sahanligi-soezlesmesi (Erişim: 5 Ekim 2023).

"9th Meeting of the IHO Sub-Committee on the World-Wide Navigational Warning Service (WWNWS) Cape Town, South Africa 28 August – 1 September 2017, SUMMARY REPORT", **IHO**, https://iho-monaco.reisswolf.fit/content/a3280724-fcbb-4220-b771-1b0330d68332/1.0 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Agreement Between the Government of the Hellenic Republic and the Government of the Arab Republic of Egypt on the delimitation of the exclusive economic zone between the two countries", 6 August 2020 (entry into force: 2 September 2020; registration #: I-56237; registration date: 3 September 2020; https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028058a22f&clang=_en (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Agreement Between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", signed in Nicosia on 17 December 2010 (entry into force: 25 February 2011; registration #:I-48387; registration date: 9 March 2011; http://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Agreement Between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone", 17 February 2003 (entry into force: 7 March 2004; registration #: I-44649; https://treaties.un.org/Pages/AdvanceSearch.aspx?tab=UNTS&clang=_en (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Akritas Planı", http://turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/150-akritas-plan (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Bakan Taner Yıldız: 'Kıbrıs'ta Kaynaklar Her İki Toplum Tarafından Adilane Paylaşılmalı', **Milliyet**, 21.11.2014, https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/istanbul/bakan-taner-yildiz-kibris-ta-kaynaklar-her-iki-toplum-tarafindan-adilane-paylasilmali-10483845 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Bardak Taştı! Yunanistan, Lozan'ı Böyle İhlal Etti...", **CNNTÜRK**, 26 Eylül 2022, https://www.cnnturk.com/turkiye/bardak-tasti-yunanistan-lozani-boyle-ihlal-etti (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Bern Agreement Between Turkey And Greece (11 November 1976)", http://turkishgreek.org/index.php/kuetuephane/item/50-bern-agreement-between-turkey-and-greece-11-november-1976 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"IHO Publication S-23 Limits of Oceans and Seas (Draft 4th Edition, 2002)", **IHO**, https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/S-23WG/S-23WG_

Misc/Draft_2002/S-23_Draft_2002_MEDITERRANEAN.doc (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Letter dated 14 February 2020 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/3853066 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Letter dated 25 April 2014 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/770697/files/A_68_857-EN.pdf?ln=en (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Letter dated 29 April 2020 from the Permanent Representative of the Syrian Arab Republic to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/3862113 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"List of Geographic Coordinates for the Delimitation of a Maritime Boundary Line of the Territorial Sea and Exclusive Economic Zone of Lebanon", https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/LebanonCoordinates.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Memorandum of Understanding Between the Government of the Republic of Turkey and the Government of National Accord-State of Libya on Delimitation of the Maritime Jurisdiction Areas in the Mediterranean" 27 November 2019 (entry into force: 8 December 2019; registration #: 56119; registration date: 11 December 2019; UNTS) https://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_%28HC%29_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Minister of Foreign Affairs N, Dendias' speech during the parliamentary debate on the draft law "Determining the breadth of territorial waters in the maritime zone of the Ionian and the Ionian Islands up to Cape Tenaro in the Peloponnese" (19.01.2021)", **MFA.GR,** https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-dendias-speech-during-the-parliamentary-debate-on-the-draft-law-determining-the-breadth-of-territorial-waters-in-the-maritime-zone-of-the-ionian-and-the-ionian-islands-up-to-cape-tenaro-in-the-peloponnese-19012021.html (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Note verbale dated 23 December 2019 from the Permanent Mission of Egypt to the United Nations addressed to the Secretary-General", https://digitallibrary.un.org/record/3841139 (Erişim: 5 Ekim 2023).

"PM: Islands' Sovereignty Beyond Dispute", **Ekathimerini**, 24 Kasım 2022, https://www.ekathimerini.com/news/1198617/pm-islands-sovereignty-beyond-dispute/ (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Statement by Turkey on WWNWS9/3/2/III MSI Self Assessment NAVAREA III", **IHO**, https://legacy.iho.int/mtg_docs/com_wg/CPRNW/WWNWS9/WWNWS9-Full_Final_Report.pdf (Erişim: 5 Ekim 2023).

"Yunanistan'dan yeni provokasyon: Türk savaş uçaklarına radar kilidi attı", **Cumhuriyet**, 20 Aralık 2022, https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/yunanistandan-yeni-provokasyon-turk-savas-ucaklarina-radar-kilidi-atti-2013646 (Erişim: 5 Ekim 2023).

Correlates of War (COW) Project, https://correlatesofwar.org/

The International Crisis Behavior (ICB) Project, https://sites.duke.edu/icbdata/

Türk Dış Politikası Kriz İncelemeleri, https://tdpkrizleri.org